

TRADIČNÍ RODINA V ČÍNĚ

家

MASARYKOVA
UNIVERZITA

家

**TRADIČNÍ
RODINA
V ČÍNĚ**

MASARYKOVA UNIVERZITA
BRNO 2019

Publikace vznikla v rámci Fondu rozvoje MU, projekt MUNI/FR/1402/2018, Rodinné a příbuzenské vztahy v Číně. Učební materiál k přednášce Kulturní antropologie Číny (Filozofická fakulta, Seminář čínských studií).

© 2019 Masarykova univerzita, Aneta Dosedlová, Terézia Hegerová, Pavla Krajcová, Kateřina Mašková, Lucia Mydliarová, Zuzana Russeová, Nataliya Samoylova, Zuzana Shejbalová

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons Uvedte autora–Neužívejte dílo komerčně–Nezasahujte do díla 3.0 Česko (CC BY-NC-ND 3.0 CZ). Shrnutí a úplný text licenčního ujednání je dostupný na: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/cz/>.

Této licenci ovšem nepodléhají v díle užitá jiná díla.

ISBN 978-80-210-9395-9

<https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-9395-2019>

OBSAH

ÚVODEM 7

SVĚT ŽIVÝCH

1. RODINA 9

2. MANŽELSTVÍ 17

3. VÝCHOVA DIEŤAŤA 27

SVĚT MRTVÝCH

4. KULT PŘEDKŮ 39

5. POHREBY A POSMRTNÉ PREDSTAVY 47

SPIRITUÁLNÍ ASPEKTY RODINNÉHO ŽIVOTA

6. DOMÁCI BOŽSTVA 57

7. TRADIČNÍ ČÍNSKÉ SVÁTKY 65

8. SNAHY O ZMĚNU OSUDU 75

SEZNAM ILUSTRACÍ 83

RESUMÉ 84

PODĚKOVÁNÍ

Velké poděkování patří garantce projektu, paní doc. Lucii Olivové, MA, Ph.D., DSc., za odborné a vstřícné vedení této publikace.

Zuzana Shejbalová s autorkami, srpen 2019

ÚVODEM

Předkládaná publikace obsahuje základní studijní materiál k přednáškovému cyklu Kulturní antropologie Číny, zaměřenému na rodinu a příbuzenské vztahy v čínském kulturním prostředí. Rodina je entita, kterou nelze jednoznačně definovat, vyskytuje se v mnoha podobách v různých kulturách světa. Ve všech ale představuje základní společenskou jednotku, tím spíše v Číně, kde její význam podtrhují už starověké kanonizované spisy. Chceme-li poznat čínskou, tj. hanskou kulturu a společnost a porozumět jí, musíme se proto seznámit s tradiční podobou čínské rodiny a teprve na základě těchto poznatků posuzovat její stav v současnosti.

Čína se dynamicky mění, to však neznamená, že by zapomínala na tradice a tradiční zvyky. Zejména v prostředí rodiny se stále v menší či větší míře dodržují. Při zkoumání čínské rodiny v této publikaci je zohledněno období zhruba od pozdního císařství, tedy konce 19. století, do poloviny 20. století. Mezi konkrétními rozvedenými náměty je uspořádání rodiny, nerovnost pohlaví / postavení ženy, sňatek a jeho formy, hospodaření, výchova dětí. Zohledněna je nutně také duchovní sféra, která běžným životem prostupovala a kterou můžeme sledovat na fenoménech jako je kult předků, ochranná božstva domácnosti, rodinné obřady (svatby, pohřby), kalendářní svátky, spoléhání se na věštby aj. Vybrané jevy jsou dále konfrontovány se současností. Smyslem toho je, aby se čtenář obeznámil se základními aspekty tradice a aby je dokázal v moderním čínském světě rozpoznat.

Tento učební materiál vznikl z iniciativy studentek magisterského programu Kulturní studia Číny, zapsaných v semináři Kulturní antropologie Číny (KSCB715). Prostředky na vydání publikace získaly z grantu Fond rozvoje Masarykovy university pro rok 2019. Osnovu knihy vytvořila Pavla Krajcová, úlohy administrátora se ujala Zuzana Shejbalová, jednotlivé kapitoly jsou individuálním dílem autorek, proto se v určitých ohledech mohou lišit. Vycházejí z přednášek Kulturní antropologie Číny (KSCA605) a z odborné literatury uvedené na konci kapitoly. Poznatky z prostředí tradiční rodiny je však vhodné doplňovat četbou memoárů a dobové beletrie, která názorně přibližuje zkoumanou problematiku. Jejich anotace je na konci každé kapitoly a je na čtenáři, aby se s touto rozšiřující četbou seznámil v úplnosti. Následují ilustrace k danému tématu, většinou současné fotografie. V závěru práce nad texty jsem se ujala jazykové editace.

Doc. Lucie Olivová, garant projektu, srpen 2019

1. RODINA

Kateřina Mařková

1. RODINA Z HLEDISKA KULTURNÍ ANTHROPOLOGIE

1.1. Obecná definice

Rodina je základní společenskou jednotkou, která se jako pojem velmi obtížně vymezuje.

K zápisu rodokmenů používáme graf (viz ilustrace 1.2), který by měl být alespoň dvougenerační. Muž se zapisuje symbolem trojúhelníku, žena symbolem kruhu. Neurčitý počet dětí, či jenom všeobecný zápis potomků značí symbol čtverce.

Jedinec se nazývá ego a jeho generace se nazývá nultá. Graf čtený z hlediska jedince se nazývá egocentrický. Graf čtený z hlediska potomků je grafem prokreační rodiny – jinými slovy se orientuje na budoucnost. Graf z hlediska předků je grafem orientační rodiny čili je orientovaný na minulost.

1.2. Druhy rodiny

- Nukleární rodina (alternativní název minimální rodina nebo elementární rodina) se skládá z rodičů (muže a ženy) a dětí.
- Neúplná rodina je typ rodiny, kde dochází k výchově dětí bez přítomnosti jednoho z rodičů.
- Rozvětvená rodina („stem family“ – kmenová) je typ rodiny, kdy děti (synové) zůstávají v soužití se svými rodiči i po narození vlastních potomků a generace prarodičů se tedy podílí na výchově dětí.
- Sdružená rodina („joint family“) označuje rodinu, kdy jeden nebo více potomků si po svatbě přivede partnera do stávající domácnosti.

1.3. Důležité pojmy

V rámci rodiny rozeznáváme vztahy filiační a afinní – slovo filiace označuje pokrevní vztahy, nepokrevní příbuzenské vztahy se pak označují jako afinní. Rodina může být seskupení afinních i filiačních členů. V závislosti na kultuře se může jednat i o seskupení nesezdaných partnerů. Slovo agnát je označením mužského potomka v mužské linii.

Patrilineární rodina označuje rodinu, ve které příbuzenství přechází po otcovské linii. V matrilineární rodině naproti tomu přechází příbuzenství po matčině linii.

Polygamie (mnohomanželství) je souhrnné označení rodinného soužití muže či ženy s více partnery opačného pohlaví. Polyandrie (mnohomužství) označuje stav, kdy jedna žena má zároveň více než jednoho manžela. Polygynie (mnohoženství) pak označuje soužití muže s více ženami.

Opakem polygamie je monogamie, která označuje manželství jednoho muže a jedné ženy. Termín sériová monogamie pak označuje vstup do několika po sobě následujících manželských svazků, nikdy však současně.

Matriarchát je formou společnosti, kde vládne žena. Patriarchát označuje společnost, ve které vládne muž. Matriarchát není z doložených společností znám.

Z hlediska příbuzenské rezidence můžeme rozlišit rezidenci patrilokální, uxoriokální a neolokální. Patrilokální rezidence nastává, když se manželka po sňatku přestěhuje do domácnosti otce a matky manžela. Uxoriokální (od slova uxor – manželka) zase když se manžel odstěhuje do domu manželky. Neolokální rezidence potom označuje stav, kdy manželé žijí odděleně od svých rodičů.

2. TRADIČNÍ ČÍNSKÁ RODINA

Tradiční čínskou rodinou označujeme podobu čínské rodiny z dob císařské Číny, zejména v časovém období 18.–19. století za dynastie Qing. Je potřeba zmínit, že za poslední století prošla čínská společnost velkými změnami. Ačkoliv určité představy a tradice o podobě rodiny v Číně přetrvávají, současná čínská rodina se od té tradiční již velmi liší.

2.1. Ideál čínské rodiny

Ideálem tradiční čínské rodiny je rodina rozšířená čili velká rodina žijící pohromadě, pod jednou střechou. Vystihuje ji termín *sishi tongtang* 四世同堂 – přání, aby alespoň čtyři generace žily společně a sdílely místnosti pro rituály. V tradiční čínské společnosti bylo rozšířené mnohoženství. Děti mělo být co nejméně, zejména synů.

Další důležitou hodnotou ideální tradiční čínské rodiny je harmonie. K jejímu dosažení je zapotřebí pevné hierarchie,¹ kdy nejstarší generace má největší úctu a autoritu.

2.2. Podoba čínské rodiny

V tradiční čínské rodině odcházejí dcery k rodině manžela a synové zůstávají v domě rodičů. Jedná se tedy o rodinu s patrilokální rezidencí. Příbuzenství přechází po otcovské linii (patrilinearita), ačkoliv manželka nepřijímá manželovo příjmení. Tradiční čínská rodina je polygamická, konkrétně se prakticovalo mnohoženství (polygynie). Preferovaný model muže žijícího s několika manželkami a jejich dětmi však byl ve skutečnosti spíše výjimkou – polygamie byla sociální vizitkou, dokazující, že daná rodina má prostředky na takovéto soužití. K ideálu tradiční čínské rodiny tak v reálu dosáhlo horních 5–10% populace.

3. VZTAHY V TRADIČNÍ ČÍNSKÉ RODINĚ

Tradiční čínská rodina je patriarchální a vztahy v ní mají pevně danou hierarchii. Důležitou roli v nich hraje také konfucianismus a kult předků. Zdůrazňováno je dodržování „synovské oddanosti“ *xiao* 孝 – mladší mají projevovat úctu a poslušnost starším. Vertikální vztahy – tedy vztahy mezi rodiči a dětmi – jsou v tradiční čínské rodině důležitější, než vztahy horizontální (např. vztah mezi manžely). Hlavní slovo ve výchově dětí² mají často právě prarodiče, nikoliv rodiče.

3.1. Hierarchie vztahů

Hierarchie vztahů v tradiční čínské rodině je jasně daná podle věku, pohlaví a generací. *Wulun* 五伦 neboli „pátera vztahů“ popisuje pět nejdůležitějších vztahů ve společnosti, tři z nich se týkají rodiny:

1. panovník – poddaný
2. otec – dítě: velice důležitý vztah posvěcený státem, který je důležitější než vztah mezi manžely. Syn (manžel), by tak měl vždy upřednostnit přání rodičů před přáním manželky.
3. manžel – manželka
4. bratr – bratr: vztahy mezi bratry by měly být hlavně harmonické
5. přítel – přítel

Mezi nežádoucí vztahy (takové, u kterých existuje předpoklad, že by mohly narušit harmonii v rodině) patří vztah tchán – snacha, muž – služebné, švagři – švagrové.

3.2. Postavení ženy

Segregace pohlaví se vyskytuje v mnoha kulturách jako prostředek k zabránění sexu mezi nesezdanými páry – v tradiční čínské společnosti se měla žena držet uvnitř domu, odtud označení *neiren* 内人. V tradiční čínské rodině je žena podřízena muži a věnuje se péči o domácnost. Jako ostatní vztahy v rodině jsou i vztahy mezi členkami domácnosti a jejich postavení určovány přísnou hierarchií. Snacha je podřízena tchánovi a tchyni, o které se má starat a projevovat jim poslušnost a úctu. Vedlejší manželka či manželky a švagrové jsou podřízeny hlavní manželce.

3.3. Příbuzenská terminologie

Příbuzenská terminologie v Číně je velmi složitá a často se liší podle lokality. Zdůrazňována je především

1. Viz 3.1 Hierarchie vztahů.

2. Více o výchově dětí v 3. kapitole.

otcovská linie (patrilinearita) a terminologie příbuzných z otcovy strany (agnátů), je tak složitější než příbuzných z matčiny strany. Faktory ovlivňující terminologii jsou pohlaví, věk, zda se jedná o příbuzného z matčiny či otcovy strany a zda se jedná o příbuzného pokrevního či nepokrevního.

Termíny:

- Prarodiče z otcovy strany mají předponu *zu* 祖, *zeng* 曾, rodiče manželky předponu *wai* 外.
- Bratři jsou *xiong* 兄, starší bratr *gege* 哥哥, mladší bratr *didi* 弟弟. Starší sestra je *jiejie* 姐姐, mladší sestra *meimei* 妹妹. Nejstarší bratr nebo sestra jsou *dage* 大哥, *dajie* 大姐.
- Vnuci jsou *sun* 孙, z dceřiny strany potom *waisun* 外孙. Pravnuci jsou *zeng* 曾. Starší bratr otce (strýc) je *bobo* 伯伯, mladší bratr shushu 叔叔. Otcova sestra (teta) je *gugu* 姑姑. Strýcové a tety z matčiny strany jsou diskriminováni.
- Bratrance a sestřenice z otcovy strany mají předponu *tang* 堂, děti otcových sester předponu *gu* 姑. Děti matčiny bratrů jsou *biao* 表, matčiny sester *yi* 姨.
- Synovci z bratrovy strany jsou *zhi* 侄, ze sestřiny strany *waisheng* 外甥.
- Pro vyžehněné (nepokrevní) příbuzné se používají různé kombinace uvedených termínů, které nabírají nové významy, také je zde spousta synonym.

4. ROLE/FUNKCE ČÍNSKÉ RODINY

4.1. Biologická

Rodina plní biologickou funkci, kdy dochází k plození dětí za účelem zachování rodu. Zplození syna je zásadní z hlediska kultu předků.

4.2. Ekonomická

Tradiční čínská rodina plní ve společnosti důležitou ekonomickou funkci, jedná se o uskupení, bez kterého nemohl jedinec samostatně existovat. Rodina sdílí dům a má společný majetek (*tongju gongcai* 同居公财), který je teoreticky spravovaný dědečkem (patriarchou rodu – *jiazhang* 家长), ale v praxi finance často spravovala hlavní manželka. Podobnou společenskou funkci, jakou má rodina v jižní Číně, měly na severu spíše cechy (*huiguan* 会馆), seskupení vzájemného ručení v rámci obce (*baojia* 保家), náboženské spolky, kláštery a tajné společnosti.

Z finančních důvodů někdy docházelo k segmentaci rodiny (*fenjia* 分家), kdy se po smrti prarodičů majetek rozdělil mezi syny a ti se osamostatnili. Z hlediska tradiční čínské morálky se však jednalo o negativní jev. Obvykle k němu docházelo jednou za tři až čtyři generace.

4.3. Emocionální

V tradiční čínské rodině jsou důležitější vertikální vztahy³ a bylo nežádoucí, aby mezi s sebou měli manželé příliš vášnivý vztah (*qing* 情). Nejcitovějším vztahem je vztah mezi matkou a synem. Emocionální vazba mezi členy rodiny existuje, i když bydlí odděleně, např. když otec často jezdil na dlouhou dobu za prací či za studiem.

4.4. Sociální, výchovná

Důležitou úlohou rodiny je vštěpování kulturních vzorců, ze kterých vyplývají určité hodnoty společnosti, jako například pospolitost, harmonie a konzervatismus. V Číně jsou tyto hodnoty dané zejména konfucianismem.

„Synovská oddanost“ *xiao* 孝 určuje, že děti mají povinnost poslouchat své rodiče a postarat se o ně ve stáří. *Xiao* je reciproční – rodiče mají povinnost se starat o své děti, vychovat je.⁴ Projevem *xiao* je také uctívání předků a zplození potomků; završením *xiao* bylo za císařství složení státních zkoušek.

3. Viz 3.1 Hierarchie vztahů (v této kapitole).

4. Více v 3. kapitole.

Použitá literatura

- Baker, Hugh D. R. *Chinese Family and Kinship*. London: MacMillan Press Ltd, 1979.
- Cohen, Myron L. *Kinship, contract, community, and state: anthropological perspectives on China*. Stanford: Stanford University Press, 2005. <https://doi.org/10.1525/aa.2006.108.3.574>
- Hsu, Francis L. K. *Under the Ancestors' Shadow: Kinship, Personality & Social Mobility in China*. Stanford: Stanford University Press 1971 (1. vydání 1948).
- Kane, Daniel. *Knížka o čínštině*. Mirošovice: DesertRose, 2009.
- Santos, Gonçalo, and Stevan Harrell (eds). *Transforming Patriarchy. Chinese Families in the 21st Century*. Seattle, Washington: University of Washington Press, 2017.

ROZŠIŘUJÍCÍ ČETBA

Ba Jin, Rodina – anotace

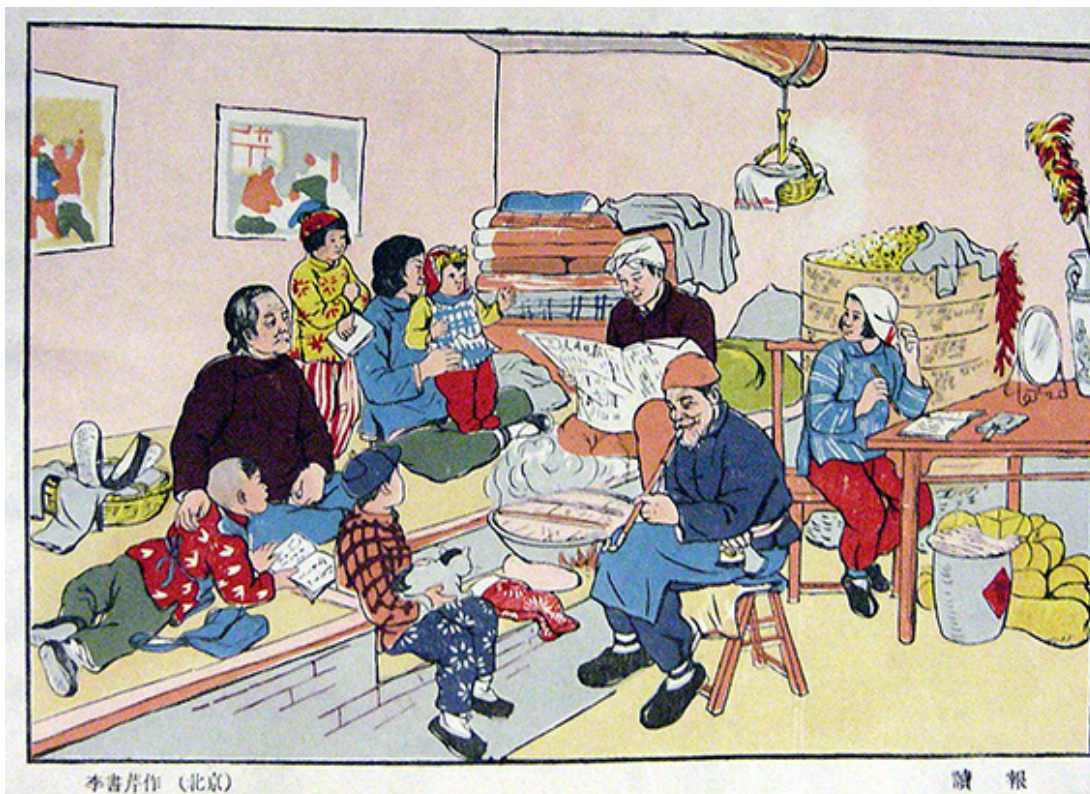
Autobiografický román Rodina (*Jia* 家) od spisovatele Ba Jina 巴金 byl napsán v roce 1931. Děj románu se odehrává v čínském provinčním městě Chengdu ve dvacátých letech 20. století, krátce po Májovém hnutí. Ústřední téma tvoří život tří bratrů pocházejících z vlivné rodiny Gao se silně zakořeněnými tradičními čínskými hodnotami, zejména mezi její starší generací. Nejstarší bratr Juexin dodržuje zásady synovské oddanosti a pod nátlakem patriarchy rodiny ukončil studium na univerzitě a oženil se s vybranou nevěstou, ačkoliv byl zamilovaný do jedné ze svých sestřenic. Oba mladší bratři navzdory přáním dědečka pokračují ve studiu na univerzitě. Nejmladší bratr Juehui, protagonista románu, je nejodbojnější vůči tradičním hodnotám a autoritě starších členů rodiny, kterou vnímá jako překážku na cestě k naplnění svých osobních ambic a tužeb. Zajímavý je na románu způsob, jakým je stavěn do kontrastu vztah jednotlivých bratrů k tradičním čínským rodinným hodnotám a jejich prosazování, jelikož každý z nich přijal nové, liberální smýšlení v jiné míře.

(Pa Ān. *Rodina*. Přeložili Oldřich Král a Marta Ryšavá. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959.)

Taj-tün a Josef Hejzlarovi, Na řece – anotace

V této knize vzpomíná Li Taj-tün (Daijun) Hejzlarová na své dětství za války. Autorka se narodila jako pátá dcera v statkářské rodině v Hubei. Kam až její paměť sahá, vyrůstala s matkou a sestrami, otec bydlel odděleně ve městě s konkubínou a příliš se s nimi nestýkal, což bylo společensky přijatelné. Naopak její matka byla v rámci širší rodiny ostrakizovaná za to, že neporodila syna. Když vypukla válka a japonská fronta postupovala na Hubei, otec s konkubínou uprchli do Chongqingu. Matka se rozhodla jej následovat a tajně s dětmi opustila domov. Po nebezpečné a dobrodružné cestě dorazily do Chongqingu, kde žil otec s konkubínou. „Přivandrovalce“ ubytoval na předměstí a podporoval je, ale navštěvoval je zřídka. Do domácnosti po čase přijala matka starší ženu na útěku, která jí pomáhala s domácností a výchovou dcer a stala se členkou jejich malého společenství. Všechny dívky chodily do školy. Teprve když vyrostly, začal otec zasahovat do jejich osudu. Týkalo se to zejména nejstarší dcery, která se v Chongqingu provdala, a otci velmi záleželo na tom, aby sňatkem nepoškodila společenské postavení rodiny. Po válce se rodina vrací do Hubei, kde je opět čekají ústrky příbuzných. Hlavním námětem knihy jsou válečné poměry a útrapy, jimi se však prolíná podoba rodiny a poměry v ní. Nejmladší dcera vnímá problematický vztah otce vůči manželce a jeho důsledky mnohem kritičtěji než její okolí a v podstatě popisuje tradiční rodinu, která se teoreticky nevydařila: neměli syny a nežili společně. Jen díky silné matčině osobnosti a odvaze dcery nezhynuly a vyrostly v láskyplném prostředí.

(Hejzlar, Josef a Taj-tün Hejzlarová, *Na řece*. Praha, Knižní klub, 2011.)

1.1 Předčítání z novin

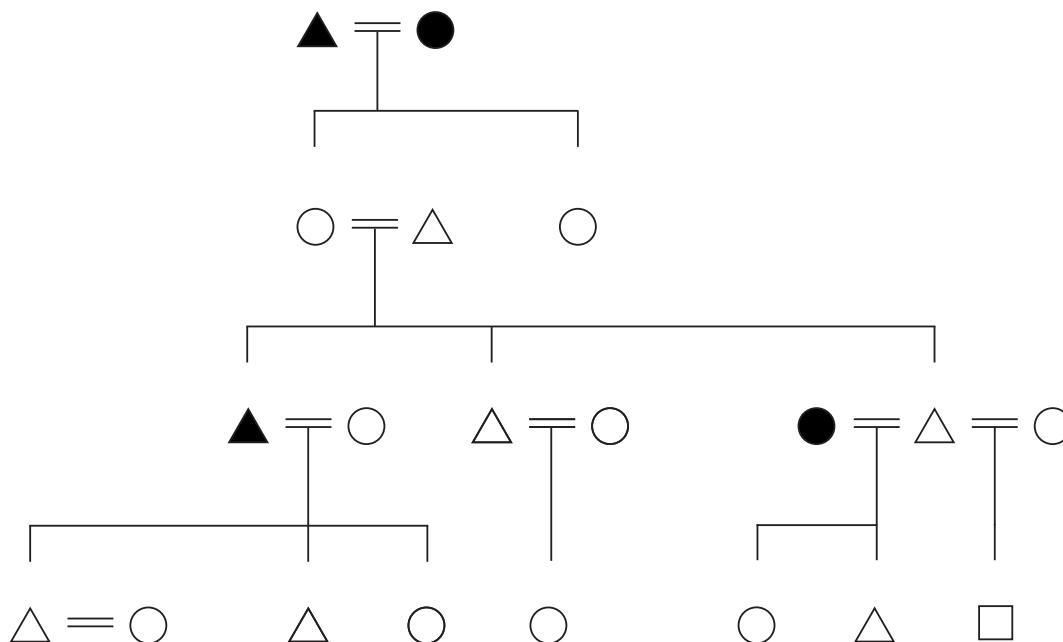
Vesnická rodina se po práci usadila na vytápěném kangu 炕 a naslouchá, jak nejstarší syn předčítá z Ren-min ribao. Ostatní dospělí (patriarcha s dýmkou, babička, snacha) jsou pravděpodobně negramotní. Dcerka u stolu píše domácí úkol.

Propagační letáček z 50. let 20. století, sbírka L. Olivové.

1.2 Grafické schéma čtyřgenerační rodiny

Základní schéma rozlišuje generace, muže (trojúhelník) a ženy (kroužek), žijící a zemřelé (černý trojúhelník nebo kroužek). Dvojitá vodorovná linka značí manželství, u dcer předpokládáme, že se vyvdaly z domu. Čtvereček značí potomky neurčeného počtu a pohlaví. Libovolný jedinec může být označen EGO, vůči němuž se vyjadřují příbuzenské termíny.

Autorka: Zuzana Shejbalová

2. MANŽELSTVÍ

Zuzana Shejbalová

1. OBECNÝ ÚVOD DO PROBLEMATIKY MANŽELSTVÍ

1.1. Definice

Manželství je společensky akceptovaný vztah dvou osob, stvrzený uzavřením sňatku. Očekává se od něho sdílení domácnosti, vzájemná pomoc a podpora partnerů, sexuální soužití, výchova dětí a společný majetek.

1.2. Manželské formy – terminologie

- Monogamie – sňatek mezi dvěma partnery, obvykle mezi mužem a ženou. Tato forma je nejrozšířenější.¹
- Sériová monogamie – po zániku monogamického svazku (rozvod, smrt) jedinec opět uzavře nové manželství s jedním partnerem.
- Polygamie – manželství více než dvou osob.
- Polygynie – manželství 1 muže a více žen.
- Polyandrie – manželství 1 ženy s více muži. Více manželů mají např. ženy v Tibetu.
- Křesťanství, hinduismus a judaismus se vyslovují pro monogamické svazky, buddhismus se k monogamii nevyjadřuje, v islámu je mnohoženství.
- Levirát – příbuzenské pravidlo, které přikazuje muži oženit se s vdovou po zemřelém bratrovi.
- Sororát – pravidlo, při kterém má muž po ovdovění právo (či povinnost) uzavřít manželství se sestrou své ženy – anebo sestra zemřelé má právo (či povinnost) provdat se za jejího muže.
- Sňatek duchů (v Číně) – pokud během zasnub ženich zemřel, sňatek se uzavřel se zesnulým. Následně bylo možné adoptovat dítě a tím zajistit zachování rodové linie.²

2. UZAVŘENÍ MANŽELSTVÍ

Monogamie byla v minulosti i přes akceptovanou polygynii převažující manželskou formou v Číně. Polygynie byla jen výhradou mocných a bohatých mužů, kteří si mohli dovolit více než jednu manželku.³

Manželství bylo způsobem jak udržet mužovu rodovou linii, ale také prostředkem, skrze který probíhala sociální a ekonomická výměna.⁴ Umožňovalo též změnu sociálního statutu. Ženy byly častěji provdávány za muže z vyšší sociální i ekonomické vrstvy.⁵

2.1. Sjednání sňatku

Sjednání sňatku bylo plně v kompetenci rodičů, kteří vyhledali pro syny vhodné nevěsty. Sjednáváním všech náležitostí pověřili dohazovačku (*meiren* 媒人).⁶ Dohazovačka nepatřila do rodiny, ale měla přístup do ženských prostorů v domě. Záminkou návštěvy mohl být obchod atp. Na základě toho získala přehled o dívkách z dané rodiny a mohla některou z nich doporučit ženichově rodině.

Rodiče ženicha často hledali nevěstu ze sociálně slabší rodiny. Očekávalo se, že bude poslušnější. Chtěli většinou dívku, která je zdravá a silná. Hezkou nevyhledávali, jelikož v rodině mohla vyvolávat např. žárlivost mezi ženami nebo rozkoly mezi muži.

Z toho vyplývá, že dvoření mezi nastávajícími manželi v tradiční Číně takřka neexistovalo. Budoucí nevěsta a ženich se většinou vůbec neznali. I poté, co se dozvěděli jméno svého budoucího partnera, etiketa vyžadovala, aby se do svatby vyhýbali jakémukoliv styku.⁷

1. Hrdý, Soukup, Vodáková 1993, 104.

2. Tsoi 2016, nestránkováno.

3. Chao 1930, 21.

4. Eklund 2013, 63.

5. Tamtéž, 64.

6. Chao 1930, 20.

7. Tamtéž. Byla-li žena před svatbou spatřena ve společnosti jakéhokoliv muže, a to i za zcela nevinných okolností, mohlo jí to zkazit pověst a znemožnit sjednávání sňatek. Pokud se před svatbou do sebe dva mladí lidé zamilovali, mohlo to být též důvodem zrušení svatby, protože by se v manželství mohli řídit spíše vlastními city než vůlí rodičů.

V Číně neznali věno, naopak rodina ženicha za nevěstu zaplatila zásrubními dary (*caili* 彩礼), čemuž se říká obvěnění. Nevěsta si přinesla jen vlastní výbavu (zařízení ložnice, šperky, atd. – aby měla z čeho žít, kdyby ovdověla). Pokud měli rodiče vyhlédnuté dívky přehnané požadavky na dary (peníze, oděvy, šperky, ...) od příbuzných a přátel ženicha, musela dohazovačka vyjednávat tak dlouho, dokud se obě strany nedohodly. Poté mohla být uzavřena manželská smlouva.

Konečná volba partnerky závisela zčásti i na shodě horoskopů budoucího páru. Když byl dojednán sňatek, obrátili se rodiče na věštce, který našel shodu v horoskopech a tím pojistil toto manželství.⁸

Obecné faktory ovlivňující výběr partnera:

- teritoriální blízkost (partneři se vyhledávali v rámci blízkého okolí);
- etnická homogamie;
- náboženská homogamie;
- společenské postavení (vítána je stejná společenská třída a postavení);
- exogamie – příbuzenské pravidlo, které přikazuje hledat si partnera za účelem sňatku mimo vlastní skupinu, např. v Číně nesmějí mít stejná příjmení;⁹
- endogamie – příbuzenské pravidlo, které přikazuje uzavírat sňatky mezi členy téže skupiny (sociální, etnické, územní, profesionální);¹⁰
- věk.

V Číně byl ve 20. letech 20. století průměrný věk ženy vstupující do manželství 17,5 let a muže 21,3 let. Téměř nikdy nepřesáhl 25. rok. V zákoně o manželství z roku 1950 byl stanoven minimální věk uzavření manželství pro ženy na 18 let a pro muže na 20 let. V 70. letech byl, ve snaze snížit porodnost, minimální věk vstupu do manželství stanoven na venkově na 23 a 25, ve městě na 25 a 28. V 80. letech se věk snížil, legální minimální věk byl stanoven u žen na 20 a u mužů na 22.¹¹

2.2. Svatební obřad

Svatba byla jeden ze tří nejdůležitějších obřadů životního běhu (vedle pohřbu a oslav narození dítěte). V den svatebního obřadu si pro nevěstu přicházel ženich. Nevěsta se nejprve loučila se svou rodinou a poklonila se svým předkům (ženich se jim neklaněl). Následně opouštěla domov v červených svatebních nosítkách a připojovala se k manželově rodině. Než na ně usedla, předstírala odpor a skrývala si tvář červeným závojem. Do ženichova domu byla nesena za doprovodu hudby. Teprve tam nevěsta a ženich spatřili tvář toho druhého, často poprvé.¹² Svatební obřad byl prostý: dvojice se poklonila portrétům nebo tabulkám ženichových předků a jeho rodičům. Poté se z nich stali manželé. Po obřadu následovala velkolepá svatební hostina. Nakonec se pár odebral do svatební komnaty, aby došlo k naplnění manželství. Pokud byla nevěsta bohatá, mohla si s sebou přivést společníci, aby si v nové rodině nezvykala sama.

2.3. Usídlení – terminologie

- Patrilokalita – usídlení manželů v lokální skupině rodičů manžela. V tradiční čínské společnosti, zejména na venkově, převládal patrilokální sňatek.
- Uxorilokalita / matrilokalita – usídlení manželů v rodině manželky.
- Neolokalita – usídlení manželů v novém sídle, odděleně od rodičů.

2.4. Uxorilokální sňatek – usídlení ženicha v domě nevěsty.

K tomuto sňatku se uchylují rodiny, které mají pouze dceru, a tímto způsobem jej „vyženi“. Získají „adoptovaného syna“, který dál ponese rodinnou linii i majetek. Pro tento sňatek se rodiny rozhodovaly také z různých sociálních důvodů, např. aby si zajistily pracovní sílu, nebo pokračování rodinného podniku atd.

8. Cao 2018, nestránkováno.

9. Chao 1930, 20.

10. Hrdý, Soukup, Vodáková 1993, 106–107.

11. Tien 1983, 90, 92, 93, 98.

12. Hsu 1971, nestránkováno.

13. Zhang 2008, 117, 118, 122.

Obvykle se takto provdala pouze jedna dcera z rodiny (pokud bylo dcer v rodině více). Na druhé straně se k těmto sňatkům zavazovaly rodiny s více syny, které tak měly více nástupců své patrilinie a mohly se jednoho syna vzdát. Někteří muži v tomto sňatku našli společenský vzestup.¹³

V 50. letech 20. století začal uxoriokální sňatky podporovat stát, jelikož v něm viděl možný nástroj pro kontrolu porodnosti. V 80. letech tento sňatek zmínili ve zrevidovaném zákoně o manželství a tím podpořili jeho přijatelnost.¹⁴

2.5 Dětská manželství

Zvyk obvyklý na venkově. Manželství se domlouvalo mezi chlapcem (0–3 roky) a dívkou (cca 10 let). Nevěsta byla uvedena do domu jako malička, lépe se tak sžila s rodinou. Než chlapec dosáhl pohlavní dospělosti, sloužila zejména jako jeho chůva. Manželství bylo uzavřeno, když oba dorostli do pohlavní dospělosti, často bez svatebního obřadu. Dětské sňatky neměly velkou prestiž, byly však ekonomicky výhodné vzhledem k nízké ceně za nevěstu, která snáze přivykla novému prostředí. Avšak dětské soužití mohlo mít i neblahé dopady v manželském svazku. Existovalo totiž riziko, že si mezi sebou tyto děti vytvoří spíše sourozenecký vztah. Je doloženo, že se v tomto typu manželství rodilo méně dětí.¹⁵

3. PRŮBĚH MANŽELSTVÍ

3.1. Role manželky

Manželce zůstávalo původní rodové jméno. Pokud byla hlavní manželkou nejstaršího syna, bydlela na hlavní ose domu a účastnila se některých rituálů.

Podle konfuciánských zásad měla manželka pečovat hlavně o tchána a tchýni, až poté o manžela s dětmi. Také poslušnost syna vůči rodičům měla přednost před jeho láskou k manželce. Základní povinností ženy bylo porodit syny, a pokud se to nepodařilo, mohl se s ní manžel rozvést nebo si přivést konkubínu. Jestliže žena porodila syna, její postavení v rodině se zlepšilo a později se sama stala tchýní jiné dívky.

3.2. Intimní manželské vztahy

Mezi manžely má platit vzájemný „manželský cit“ (*en 恩*), vztah respektu, který se rozvine až po dlouholetém soužití. Milostné vzplanutí (*qing 情*) bylo považováno za nevhodné: „Milostné vzplanutí mimo kontrolu rodiny představovalo v očích konfuciánských moralistů hrozbu pro stabilitu rodiny a celého společenského řádu.“¹⁶ Projevy citů (nejen manželských, i obecně) na veřejnosti byly nepřijatelné.

V chudých rodinách často obývali všichni jednu místnost. Tato skutečnost bránila rozvoji intimního soužití mezi manželi.

Manželé ukončili sexuální život, když jejich děti dospěly, bylo nepatřičné, aby měli další děti.

3.3. Vedlejší ženy (konkubíny)

Vedlejší žena (*qie 妾*) se do češtiny převádí jako „konkubína“ (Jaroslav Průšek užívá pojem „ženina“), přestože v evropské společnosti má tento termín odlišný význam.¹⁷ Tuto ženu si měl muž přivést kvůli zachování rodové linie, pokud jeho manželství s hlavní manželkou (*qi 妻*) bylo bezdětné a manželům bylo již okolo 40 let. Konkubínu mohla manželovi vybrat sama manželka (takovou, která se líbila jí). Avšak v praxi byly konkubíny privilegiem bohatých mužů, kteří s rostoucí společenskou prestiží měli rostoucí počet konkubín.¹⁸

Postavení konkubíny v rodině bylo nízké: rozhodující slovo měla nadále manželka. Pro konkubínu se neuspořádal svatební obřad, neúčastnila se domácích obřadů, po smrti se jí nestrojil pohřeb. Pokud konkubína

14. Tamtéž, 111–112.

15. Malina 2009, viz heslo Manželství, dětské, 2372.

16. Tamtéž, viz heslo Sexualita, erotika, láska a manželství, 3615.

17. Tamtéž, viz heslo Konkubinát, 1974.

18. Eklund 2013, 64.

ovdověla, byla její situace nejistá, jestliže neměla potomky, hrozilo, že ji prodají. Konkubína nebyla uváděna v genealogiích, ledaže měla syna. Proto z genealogií nevíme, zda muž měl konkubínu a kolik jich bylo, protože se uváděla pouze první manželka.

4. ZÁNİK MANŽELSTVÍ

4.1. Rozvod

Rozvodem se rozumí zrušení manželství.¹⁹ V tradiční čínské rodině byl rozvod možný pouze ze strany mužovy rodiny a byl velmi vzácný. Důvodem bylo zanedbávání péče o rodinu, neplodnost nebo manželství bez syna, nemoc, odmítání (ctností ženy bylo mlčet), nevěra, žárlivost, krádež. Rozvod nebyl možný, pokud žena sloužila tchánovi a tchýni do jejich smrti nebo po určitá léta; když se neměla kam vrátit; anebo když manželé společně prožili nějaké těžkosti (např. brali se jako chudí a poté zbohatli).

V případě rozvodu se žena musela vrátit ke svým rodičům – ostuda pro ni i pro ně. Osobní majetek si odnesla zpět.

V současnosti může o rozvod žádat jak muž, tak žena. Hlavní příčiny rozvodů jsou nevěra (obvykle ze strany muže), nedostačující emocionální podpora a domácí násilí.²⁰

4.2. Vdovství a druhý sňatek

Muž mohl uzavřít další sňatek, když ovdověl. Tento sňatek však neměl takovou prestiž jako první. V některých případech proto nevěstu přinášeli do domu v tajnosti v noci (bez hudby a průvodu).

Žena se naopak po smrti manžela podruhé vdát nemohla, podle tradiční morálky se slušná žena podruhé nevdá. Druhý sňatek znamenal ztrátu ženské ctnosti (*jie* 节), stejně jako nevěra. Teoreticky měla vdova zůstat v rodině manžela, což se stalo zvykem až za pozdního císařství. Za Songů se ovdovělá žena vracela domů ke svým rodičům, za Yuanů pak vdovu provdali za některého švagra. Takový sňatek, zvaný levirát, zaručoval, že rodině manžela zůstane majetek, který by jinak vdově připadl.

5. MANŽELSTVÍ V LEGISLATIVĚ 20. STOLETÍ

- 1930 Zákon o manželství v zásadě přinesl změny pouze ve městech. Byl však vzorem pro pozdější zákony o manželství a jejich novely.
- 1950 Zákon o manželství měl za cíl odstranit feudální myšlení ze společnosti a pozvednout emancipaci ženy. Svatby se mohly uzavírat pouze se souhlasem obou z páru. Zákon přinesl povinnost registrovat manželství a rozvody u státních institucí, což se vymykalo tradičnímu chápání sňatku jako sociální dohody mezi dvěma rodinami.²¹ Zakázal polygamii i prostituci. Povolil ženám žádat o rozvod, čímž dočasně stoupl počet rozvodů, protože je nejvíce navrhují ženy.
- 1981 První novela zákona o manželství z roku 1950.
- 2001 Druhá novela zákona o manželství.

Čínská vláda považuje manželství mezi mužem a ženou za politickou stabilizační instituci.²² V současnosti se snaží podporovat tradiční rodinné hodnoty např. pomocí modelových rodin, které bývají vyznamenány za budování „socialistických rodinných hodnot“.²³

19. Malina 2009, viz heslo Rozvod, 3463.

20. Zang 2011, 35–48.

21. Tien 1983, 96.

22. Qian, Fan 2018, nestránkováno.

23. Wang 2017, nestránkováno.

6. PŘÍPADOVÁ STUDIE ZE SOUČASNOSTI

Starší generace (tj. rodiče) v současnosti stále prosazuje tradiční pojetí manželství, včetně způsobu seznámení a svatebního obřadu. Naopak mladá generace se mnohem více otevírá novým trendům. S globalizací a růstem vzdělání, s rozvojem osobních zájmů a sociálních sítí se mění i pohled na manželství. V letech 2014–2019 klesl počet uzavřených sňatků o třetinu, průměrný věk novomanželů vzrostl na 28 let a vzrostl počet rozvodů.²⁴ Další příčinou změn je nerovný počet mužů a žen (118 : 100 podle censu z roku 2010). Mužům, kteří si nemohou nalézt partnerku, se říká *shengnan* 剩男, zbytkoví muži.²⁵

V současnosti se tak označují i ženy (*shengnü* 剩女), zejména vzdělané ženy, které přesáhly maximální společensky uznávaný věk k uzavření sňatku, tzn. 30 let. Rodina se jim obvykle snaží bez jejich účasti vyhledat partnera, např. na rozšířených „sňatkových trzích“. Největší takový trh je v Parku lidu v Šanghaji. Každý víkend tam nabízejí rodiče nebo prarodiče své svobodné potomky pomocí cedulek s detailními informacemi (pohlavím, věkem, vzděláním, zaměstnáním, platem atd.) V podstatě tím nahrazují tradiční funkci dohazovačky.²⁶ Třebaže se lidé seznamují sami nebo s pomocí seznamovacích agentur a aplikací, hledání partnera zůstává nadále záležitostí rodičů. Ti tlačí na potomky a prosazují sňatky v brzkém věku, což vede k tzv. bleskovým sňatkům, uzavíraným neobyčejně krátce po seznámení a často vedoucím k rozvodu.²⁷

Použitá literatura

- Blundy, Rachel. Tying the knot: what to expect at a traditional Chinese wedding. In: *South China Morning Post*. [online]. 8.11.2016. [cit. 29.1.2019]. Dostupné z: <https://www.scmp.com/news/hong-kong/education-community/article/2026160/tying-knot-what-expect-traditional-chinese>
- Cao, Chen. The evolution of marriage customs. In: *China Daily*. [online]. 12.5.2018 [cit. 28.1.2019]. Dostupné z: <http://www.chinadaily.com.cn/a/201805/12/WS5af5f825a3103f6866ee7e9d.html>
- Chao, Hsi-Lin. The Chinese Family [online]. *Primitive Man*, vol. 3, no. 1/2, 1930, s. 19–22. [cit. 28.1.2019]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/3316387 S. 20.
- Davis, Deborah S. Privatization of Marriage in Post-Socialist China [online]. *Modern China*, vol. 40, no. 6, 2014, s. 551–577. [cit. 28.1.2019]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/24575643. <https://doi.org/10.1177/0097700414536528>
- Eklund, Lisa. Marriage Squeeze and Mate Selection: The Ecology of Choice and Implications for Social Policy in China [online]. *Economic and Political Weekly*, vol. 48, no. 35, 2013, s. 62–69. [cit. 28.1.2019]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/23528756
- Hrdý, Ladislav, Václav Soukup, Václav a Vodáková, Alena. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993.
- Hsu, Francis L. K. *Under the Ancestors' Shadow: Kinship, Personality, and Social Mobility in Village China*. Stanford University Press, 1971.
- Li, Xuan. Why people aren't getting married in China. In: BBC Capital. [online]. 5.8.2017 [cit. 18.3.2019]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/capital/story/20170804-why-people-arent-getting-married-in-china>
- Malina, Jaroslav a kolektiv. *Antropologický slovník* [online]. 2009. [cit. 27.1.2019]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/pdf/antropologicky_slovník.pdf
- Qian, Jinghua a Fan Yiyang. It's Complicated: Chinese Millennials and Marriage. In: *Sixth Tone*. [online]. 4.8.2018 [cit. 16.3.2019]. Dostupné z: <http://www.sixthtone.com/news/1002717/its-complicated-chinese-millennials-and-marriage#>
- Skupnik, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010.
- Sun Xi. Traditions of Arranged Marriages in China. In: *Women of China*. [online]. 13.12.2011. [cit. 15.2.2019]. Dostupné z: <http://www.womenofchina.cn/womenofchina/html1/special/13/6000-1.htm>
- Tien, H. Yuan. Age at Marriage in the People's Republic of China [online]. *The China Quarterly*, no. 93, 1983, s. 90–107. [cit. 28.1.2019]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/653334
- Tsoi, Grace. China's ghost weddings and why they can be deadly. In: BBC. [online]. 24.8.2016 [cit. 28.1.2019]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-37103447>
- Wang, Yue. No One In China Wants To Get Married Anymore, And It's Making Beijing Nervous. In: *Forbes*. [online].

24. Malina 2009, viz heslo Rozvod, 3463.

25. Zang 2011, 35–48.

26. Tien 1983, 96.

27. Qian, Fan 2018, nestránkováno.

17.10.2017 [cit. 16.3.2019]. Dostupné z: <https://www.forbes.com/sites/ywang/2017/10/17/no-one-in-china-wants-to-get-married-anymore-and-its-making-beijing-nervous/#1727b829aa0b>

Yu, Cindy. Would your son marry me? Inside Shanghai's marriage market. In: *The Spectator*. [online]. 9.3.2019 [cit. 16.3.2019]. Dostupné z: <https://www.spectator.co.uk/2019/03/would-your-son-marry-me-inside-shanghais-marriage-market/>

Zang, Xiaowei. Family and marriage. *Understanding Chinese Society*. ed. / Xiaowei Zang. 1st. ed. Routledge, 2011. p. 35-48.

Zhang, Weiguo. State, Gender and Uxorilocal Marriage in Contemporary Rural North China [online]. *The China Journal*, no. 60, 2008, s. 111-132. [cit. 28.1.2019]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/20647990

Zhou, Christina, Bang Xiao. ‚Marry first, then fall in love‘: The evolution of love and marriage in China since Mao Zedong's era. In: *ABC News*. [online]. 22.4.2018 [cit. 16.3.2019]. Dostupné z: <https://www.abc.net.au/news/201804-22/marry-first-then-fall-in-love-how-marriage-evolved-in-china/9641958>

ROZŠIŘUJÍCÍ ČETBA

Pearl S. Buck, *Dobrá země* – anotace

Pearl S. Buck (1892–1973) byla americká spisovatelka oceněná Nobelovou cenou za literaturu pro bohaté a epické popisy venkovského života v Číně. Pearl S. Buck prožila část svého života v Číně, z čehož čerpá ve svých románech. *Dobrá země* (*The Good Earth*) z roku 1931 je prvním románem z trilogie *Hliněný dům* (*The House of Earth*) sledující osud rodiny Wang. Druhým pokračováním této ságy je román nazvaný *Synové* (*Sons*), třetím a též posledním je román *Rozdělený dům* (*A House Divided*) z roku 1935, který svým názvem prozrazuje směřování celého třídílného příběhu. Za první z trojice románů byla Pearl S. Buck oceněna Pulitzerovou cenou.

Román *Dobrá země* mapuje téměř celý život Wang Lunga. Začíná dnem jeho svatebního obřadu s ženou jménem O-lan. Popisuje Wang Lungův život s rodinou: otcem, strýcem a zejména O-lan a jeho dětmi. V knize je zřetelný tradiční vztah mezi manželem a manželkou, výběr nevěsty, poznávání se a soužití. Později si Wang Lung přivede konkubínu a v knize je vidět též odmítání této manželky všemi příbuznými, hlavně O-lan. V této knize je přítomna spousta pro antropologii přínosných informací ze života nejprve chudé rodiny, která následně zbohatne, a její postavení ve společnosti se postupně mění. Kromě postavení ženy je zde vidět, jakou pozici mělo a má příbuzenství, viz chování ke strýci a jeho rodině. Je zde také patrné odlišné chování dané rodiny v různých vrstvách společnosti. Časté ponižování chudších, používání a vynucování úplatků, atd. V této knize jsou též popsány rituály, jako např. uctívání předků, bužků nebo pohřeb. (Buck, Pearl S. *Dobrá země*. Přeložila Eva Kondrysová. Praha: Knižní klub, 1993.)

Ha Jin, *Čekání na Lina* – anotace

Ha Jin (1956–), vlastním jménem Jin Xuefei, je anglicky píšící autor čínského původu. Ve Spojených státech amerických se trvale usadil v roce 1989, po událostech na náměstí Tiananmen. Své vzpomínky na Čínu jeho mládí zúročuje ve svých knihách, stejně tak i v románu *Čekání na Lina* (*Waiting*) z roku 1999. Za tuto knihu získal v roce 1999 cenu National Book Award a v roce 2000 PEN/Faulknerovu cenu.

Hlavní téma knihy *Čekání na Lina* prozrazuje již její název. Lin Kong je ústřední postavou románu, který se ocitá mezi dvěma ženami, mezi městem a venkovem, tradicí a modernitou. V mládí se na žádost rodičů oženil ve své rodné vesnici se Shuyu, starší nevzdělanou a chudou ženou s nemoderními „zlatými lilijemi“. Lin Kong je naopak vzdělaný lékař z vojenské nemocnice ve městě Muji, kde se po několika letech během Kulturní revoluce zamiluje do zdravotní sestry Manny Wu. V tu chvíli začíná jeho každoroční kolotoč žádostí o rozvod a Mannino čekání na Lina. Děj se prolíná dobovou historií, jejími významnými událostmi, nezlomnými pravidly, hrozbami, bezmocí. Je v něm patrný kontrast mezi venkovem a městem v přístupu k manželství, rozvodu, chování ženy k muži a životu. Lze zde také nalézt téma příbuzenství, postavení ženy ve společnosti a rodičovství.

(Tin, Cha. *Čekání na Lina*. Přeložil Petr Mikeš. Praha: Odeon, 2001.)

2.1 Svatební obřad

Před zraky svatebních hostů se rodičům manžela v hlavní síni klaní novomanželé. Nevěsta i ženich jsou oblečeni v červeném oděvu.

Xu Yang. Prosperující Suzhou – detail. Tuš a barvy na hedvábí, 35.8 cm x 1225 cm. Datováno 1759. Muzeum prov. Liaoning

2.2 Nevěsta na cestě na svatbu

Nevěsta je s pokrývkou hlavy odváděna ze svého domova na svatební obřad ve svatebních nosítkách, ta obvykle mívala červenou barvu. Fotografie z města Fuzhou, provincie Fujian, v rozmezí let 1911–1913.

Foto: Ralph G. Gold

2.3 Sňatkový trh

Největší a nejznámější sňatkový trh se nachází v Lidovém parku v Šanghaji, je nazývaný též Koutek rande na slepo. Rodiče nebo prarodiče nabízejí své potomky pomocí cedulek připnutých na deštnících. Jsou na nich uvedeny detailní informace o nabízené svobodné osobě, jimiž se snaží přilákat vhodné zájemce.
Foto: Jpbowen, 2013

2.4 Moderní svatební fotografie

Svatební fotografie pořízená na Velké čínské zdi v části zvané Shanhaiguan. Páry často vyjíždějí za svatebními fotkami již před svatbou do vzdálených oblíbených a zajímavých míst. Nevěsta i ženich jsou oblečeni do moderních svatebních šatů.
Foto: Caitriana Nicholson, 2011

3. VÝCHOVA DIEŤAŤA

Lucia Mydliarová

1. VÝCHOVA Z HĽADISKA KULTÚRNEJ ANTROPOLÓGIE

Výchova a vzdelávanie sú nepochybne dôležitými odbormi kultúrnej antropológie. Vychádzajú z faktu, že jedinec nie je pre žiadny spôsob života v žiadnom prostredí špecificky vybavený. Predávanie kultúry (kultúru tu chápeme v širšom slova význame, ako súhrn zvykov, postojov, schopností, vedomostí a hodnôt, ktoré si ľudia v spoločnosti predávajú najčastejšie formou jazyka) je prirodzenou súčasťou všetkých spoločností a závisí na nej ako prežitie jedinca, tak aj rozvoj celej spoločnosti.¹

1.1. Dôležitosť dieťaťa v tradičnej čínskej spoločnosti

Rodina je fundamentálnym základom tradičnej čínskej spoločnosti. Existuje univerzálna predstava o pospolitosti všetkých rodových príslušníkov rodiny, a to nie len tých žijúcich, ale i tých, ktorí už dávno zomreli (viac informácií k téme v 4. kapitole Kult predkov).² Línia uctievania a obetovania týmto rodinným predkom nesmie byť za žiadnych okolností prerušená a potomok je teda nevyhnutným predpokladom náležitého konania. Okrem náboženskej predstavy o nutnosti obetovania predkom má zanechanie potomka kľúčovú rolu v zachovaní rodu z ekonomicko-sociálnej perspektívy.³ V tomto ohľade ide o zveľaďovanie majetku, rozmach rodiny, rast prosperity, či opora a starostlivosť o starších členov rodiny. Je nutné poznamenať, že v oboch spomenutých prípadoch má mužský potomok oveľa dôležitejšie postavenie, než ženský. V prípade obetovania predkom ide výlučne o synov, ktorí majú oprávnenie vykonávať takúto funkciu. Pri ekonomicko-sociálnych aspektoch dcéry zohrávajú dôležitú úlohu pri vykonávaní domácich prác, rozširovaní sociálnych kruhov rodiny cez prípadne vyššie spoločenské postavenie rodiny ženícha, avšak nakoľko po svadbe odchádzajú do obydlí manželovej rodiny, ich zotrvanie s pôvodnou rodinou je len dočasné a teda považované za nezmyselnú investíciu.³

1.2. Variabilita výchovy

Je potrebné poznamenať, že prístup rodičov k výchove dieťaťa v Číne sa počas života mení. V ranných štádiách detstva akoby výchova vôbec neexistovala a dieťa nie je žiadnym spôsobom korigované. Akonáhle však dosiahne určitého veku, intenzívna kontrola, prísny režim a vzdelávanie sú dennou súčasťou ich života. Pri diskusii o výchove je taktiež nutné brať v úvahu rozdiely medzi mestským a vidieckym prostredím, ktoré výrazne ovplyvňovali charakter výchovy (napr. existencia škôl, čiastočné vzdelávanie žien sú charakteristické pre mestské prostredie, učenie sa remeslu a domácim prácam zase pre vidiecke). Tieto zmeny sú podrobnejšie vysvetlené v 7. časti, venovanej charakteristickým prvkom jednotlivých etáp detstva.

2. KONCEPT VÝCHOVY V ČÍNE

V tejto kapitole si predstavíme niekoľko význačných rysov čínskej spoločnosti, ktoré mali výrazný vplyv na sformovanie spôsobu výchovy ich potomkov.

2.1. Synovská oddanosť (*xiào* 孝)

Koncept synovskej oddanosti je jedným z najdôležitejších rysov čínskej spoločnosti a má priamy súvis s výchovou jedinca ako takou. Dieťa vyrastá v hierarchickom systéme založenom na konfuciánskej náuke a jeho postavenie v ňom, povinnosti voči ostatným členom rodiny, či očakávania od jeho budúcnosti sú jasne určené pravidlami tohoto systému. V rámci synovskej oddanosti je vzťah voči rodičom dôležitejší, než vzťah voči manželke, či voči deťom. Ilustruje to napríklad príbeh, v ktorom chudobný manželský pár nedokázal ďalej živiť manželovu matku aj ich trojročného potomka. Muž sa v tejto ťažkej situácii rozhodol pochovať svoje dieťa zaživa, pretože to bolo najsprávnejšie možné jednanie v rámci synovskej oddanosti. Príbeh však končí šťastne, pretože správne konanie prinieslo rodine potrebný majetok.⁴ Iným dokladom

1. Sokol 2014, nestránkované.

2. Palát – Průšek 2001, 244.

3. Skinner 2002, nestránkované.

4. Smith 2007, 206–207.

dôležitosti synovskej oddanosti by mohla byť tiež trojročná doba smútenia za zosnulými rodičmi, ktorá je povinnosťou každého dieťaťa. Táto doba 3 rokov je symbolická a má pripomínať fakt, že rodičia prvé tri roky nosili svoje dieťa v náručí. Deti sú vychovávané k poslušnosti a oddanosti nie len voči svojim rodičom, ale aj voči všetkým starším členom rodiny.

2.2. Zahanbená tvár (*xiū xiū liǎn* 羞羞脸)

Medzi často využívané výchovné metódy patrí tiež citové pôsobenie, pri ktorom je dieťa podpichované, či zastrášané rôznymi príbehmi, či prehovormi rodičov. Je vystavované pocitu hanby – zahanbenia tváre, ktoré je pre každého Číňana nesmierne ponížujúce.⁵ Heidi Fung zmieňuje prípad matky, ktorá nútila svoju dcéru opakovať príbeh o tom, ako ju ponížila učiteľka v škole znovu a znovu, aby sa hanbila tak, že prípadnú chybu znovu nespraví.⁶

2.3. Výchova a fyzický kontakt

Nadväzujúc na tému citového pôsobenia na dieťa by bolo vhodné spomenúť i fyzický kontakt (v pozitívnom slova zmysle, napr. objatia, pohladenia, či iné prejavy lásky) rodičov voči deťom. Ten je v porovnaní s prístupom v západo svete úplne minimálny. Vychádza pritom z prirodzeného postavenia otca, ako nedostupnej autority a tvrdej osobnosti.⁷ Čo sa matky týka, jej vzťah s deťmi je o niečo viac citovejší. Matka by dieťaťu nemala nič odmietnuť a má im podriaďiť celý svoj život, najmä mužskému potomkovi. Syn je pre matku spojovacím článkom s manželovou rodinou a preto je pre ňu kľúčový.

Fyzické tresty sú súčasťou výchovy v neskorších štádiách detstva a sú brané ako nevyhnutný element nápravy dieťaťa, napríklad v prípade, keď sa nechce učiť. Bitie dospelých členov rodiny (patriarcha voči mladším členom, hierarchicky vyššie postavení členovia voči tým nižšie postaveným, muži voči ženám) je taktiež bežnou súčasťou chodu rodiny v prípade, že porušili napríklad princíp synovskej oddanosti, či úcty. Prípustné a v niektorých dobách aj legálne boli i zabitia dospelých detí v prípade, že uvrhli hanbu na svojho otca a celú rodinu.⁸

3. CIEĽ VÝCHOVY

Ideálom výchovy v tradičnej čínskej rodine je vychovať syna, ktorý uspeje v štúdiu, absolvuje úradnícke skúšky a vybuduje si tak celoživotnú kariéru. Cieľ úzko súvisí s vyššie zmieňovanou synovskou oddanosťou, pretože práve takáto životná cesta skutočne napĺňa očakávania rodičov a dokáže poslušnosť syna voči nim. Primárnym cieľom čínskej výchovy je teda syn oplývajúci cnosťou synovskej oddanosti. S tým úzko súvisí jeho štúdium a kariéra, ktorou finančne zabezpečí rodinu a zvýši tým jej prestíž. To značí, že v neposlednom rade je cieľom výchovy v Číne i ekonomický profit.

Z vyššie uvedených informácií môžeme identifikovať niekoľko rozdielov medzi cieľom výchovy v Číne a na Západe. Samostatnosť, ktorá je na najvyšších priečkach rebríčka výchovných zámerov na západe nehrá takmer žiadnu rolu v čínskom svete. Môžeme to logicky dokladovať napríklad faktom, že dospelí synovia, ktorí už majú vlastné rodiny nedisponujú mnohými právomocami v hierarchickom systéme čínskych rodín. Rozhodovanie o všetkom, čo sa týka ich života a života ich rodín má na starosti najstarší mužský člen rodiny a poslušnosť ukladá každému členovi podrobiť sa týmto jeho nariadeniam. Absentuje dokonca i ekonomická nezávislosť, pretože rodinná kasa je spravidla centrálna riadená staršími rodiny.⁹

5. Dewar 2019, nestránkované.

6. Fung 1999, 198.

7. Dewar 2019.

8. Palát, Průšek 2001, 79–80.

9. Smith 2007, 207.

4. PÔRODNOSŤ V ČÍNE

Pre všetky tradičné spoločnosti je v rámci problematiky potomstva dôležitý nie len počet potomkov danej rodiny, ale aj konštalácia pohlavia ich detí. Pre patrilineárne spoločnosti a teda i tú čínsku sú synovia nepochybne nutnou a žiadanou komoditou, avšak povedať, že by bola tradičná čínska rodina spokojná len so synmi a to v čo najväčšom počte, by bolo úplne chybným tvrdením.

4.1. Význam dcéry v domácnosti

Aj napriek dočasnosti pobytu dievčat v pôvodnej rodine, a teda ich vnímaniu ako nezmyselnej investície do cudzieho človeka, zohrávajú dcéry pomerne dôležitú úlohu. Už v rannom veku začínajú vykonávať domáce práce, aby tak odbremenili vyťaženu matku, a pokiaľ je dcéra jedna zo skôr narodených detí, zabezpečuje výchovu mladších súrodencov. Ak sa dcéra vydá do rodiny s vyšším sociálnym statusom, zabezpečí tak svojej pôvodnej rodine rozšírenie sociálnych sietí a zlepší postavenie v komunite. V neposlednom rade hrajú dcéry kľúčovú úlohu pri uxoriokálnych sobášoch, ktoré zabezpečujú mužského potomka pre rodinu bez synov.

4.2. Regulácia pôrodnosti

Vo svetle uvedených faktov a na základe dát z etnografických a textových zdrojov je možné povedať, že minimálna konštalácia čínskej tradičnej rodiny pozostáva z dvoch chlapcov a jedného dievčaťa. Zásahy do počtu, či výberu pohlavia dieťaťa sú však veľmi časté napríklad v prípadoch, kedy sa v rodine nachádzajú súrodenci rovnakého pohlavia, vtedy sa páry nevyhnutne snažia o doplnenie chýbajúceho syna, či dcéry. Kvôli ťažkým existenčným podmienkam, v ktorých sa väčšina rodín najmä na vidieku nachádzala, a taktiež kvôli tradičnej predpojatosti na chlapcov sa v spoločnosti vyskytuje mnoho prípadov potratov, usmrtení, predajov, či odovzdávania dcér na adopciu. Z pochopiteľných dôvodov (syn obetuje predkom, zachováva rod, buduje ekonomické zázemie rodiny) sa dievčatá stávajú obeťami infanticídy. Zásahov do narodenia prvého dieťaťa nie je podľa profesora antropológie na Californskej univerzite W. Skinnera tak mnoho, nakoľko existuje pomerne veľká pravdepodobnosť, že dcéru, alebo syna ešte rodičia môžu mať. Pokiaľ by sa narodila prvá dcéra, môže pomáhať so súrodencami a postará sa o domáce práce. Druhé a každé nasledujúce dieťa už však u rodičov vzbudzuje obavy a pokiaľ by šlo o dve dievčatá, je veľmi pravdepodobné, že druhé, či tretie by bolo predané, či inak vylúčené. Synovia v rodine nesmú chýbať, ale z praktických dôvodov je ich počet obmedzený ideálne na tri, čím by rodina predišla negatívnym ekonomickým dopadom.

5. VOĽBA MENA

Voľba mena pre novorodenca nie je v tradičnej rodine celkom arbitrárnym rozhodnutím, ale je nutné ho vnímať ako jeden zo spôsobov pozitívneho ovplyvnenia osudu ich dieťaťa a vyjadruje pranie rodičov, aké by ich dieťa malo byť. V ženských menách sa často nachádzajú znaky *yīng* 英 kvetina, *zhū* 珠 perla, *yù* 玉 nefrit, či *xuě* 雪 sneh. V mužských menách ide zase o znaky *míng* 明 jasný, *guó* 國 štát, *zhuàng* 壯 silný a *wěi* 偉 veľký. Takto by mal byť chlapec menom *Kāi* 开 trpezlivý, *jiémǐn* 捷敏 zase bystrý a *dǐngyán* 鼎言 spoľahlivý.¹⁰

Kvôli ochrane života syna pred zlými duchmi rodičia zvyknú meniť ich mená, často aj na ženské, aby zlý duch nebol schopný nájsť chlapca podľa pôvodného mena.¹¹ Inokedy rodičia obliekajú syna do dievčenského oblečenia, prípadne mu dávajú ženské doplnky, aby oklamali zlých duchov, ktorí sa snažia ohroziť jeho život.

10. Kane 2009, 117.

11. Palát, Průšek 2001, 245.

6. ETAPY DETSTVA

Detstvo detí v tradičnej čínskej rodine je možné vnímať v rámci dvoch celkov – rannej fázy, obdobiím učenia a napokon etapu dospelosti človeka. Je zaujímavé, že koncept adolescencie, ktorý je na západe taký rozšírený v tunajších podmienkach úplne absentuje.

6.1. Ranné detstvo (*rú* 孺, *batola*)

Trvá od narodenia dieťaťa až po jeho šiesty, prípadne siedmy rok života. Je to obdobie, ktoré je typické výrazne benevolentným prístupom rodičov ku výchove.¹² Deti sú v tomto období považované za zraniteľné, naivné, či hlúpe a takéto chovanie je spoločnosťou považované za úplne prirodzené a tolerovateľné. Najmä u chlapcov je možné hovoriť o extrémne liberálnom prístupe v závislosti od podmienok, v ktorých vyrastá (mesto a vidiek, ekonomický status rodiny). Veľmi dôležitým fenoménom je koncept ochrany detí *bào* 保, či už fyzickej, alebo magickej. Bežné sú rituály, ktoré majú zabezpečiť ochranu života, zabezpečiť múdrosť a dobrú budúcnosť potomka. Pri rituáli kúpania, ktorý sa môže konať niekoľko dní po narodení dieťaťa, pričom sa zídu príbuzní, aby mu pogratalovali, sa mu okrem iných predmetov vkladajú do nádoby na kúpanie napríklad vajcia (bielok symbolizuje dlhý život až do šedin a žltá farba tradične odkazuje na šťastie), alebo cibuľa, ktorá má zaistiť múdrosť potomka (z fonetickej slovnej hračky *cōng* 聰 rozumný a *cōng* 葱 cibuľa).¹³

6.2. Učenie (*tóng* 童, *chlapec*)

V ôsmich rokoch života dieťaťa sa zásadne mení prístup k jeho výchove a ďalšiemu formovaniu. V tomto období dochádza k segregácii pohlaví.

6.2.1. Výchova chlapcov

Podľa tradičných konfuciánskych predstáv, na základne ktorých mohol uspieť v úradníckej kariére každý, kto zložil požadované štátne skúšky, sa rodičia snažili o zabezpečenie vzdelania pre svojich synov. Bolo to spravidla možné u rodín, ktoré mali dostatočný ekonomický základ na to, aby mohli podporovať ich štúdium. Vyučovanie prebiehalo v mestských školách, či priamo doma u súkromných učiteľov a čo sa vyššej a strednej vrstvy mestských rodín týka, je skôr výnimkou, pokiaľ syn nie je vzdelávaný. Obsahovo výuka pokrýva čítanie, písanie znakov, memorovanie klasických textov, výchovu k náležitému chovaniu, ktoré pramení zo synovskej oddanosti nie len voči rodičom a ostatným členom rodiny, ale i voči predstaviteľom verejnej moci. Špeciálne u chlapcov v mestskom prostredí sa v rámci výchovy nikdy nepestoval ten typ hrdinskosti, ktorý by sa prejavoval v túžbe po vojenskej kariére, bojovnosti, ba dokonca vo väčšej miere ani k športom.¹⁴

Situácia na vidieku je diametrálne odlišná. Kvôli zabezpečeniu živobytia v ťažších životných podmienkach je od synov očakávané zapojenie sa do prác na poli, priučenie sa remeslu a drvivá väčšina chlapcov zostáva úplne negramotná. Samozrejme mnohé z vyššie zmienených charakteristík výchovy zostávajú v určitých obmenách prítomných i vo výchove chlapcov vo vidieckom prostredí.¹⁵ Chlapci sú vždy na spoločenskom výsluní, zvyčajne získajú všetko, po čom zatúžia a nie sú vedení k samostatnosti, ani k sebaovládaniu. Arthur Smith na konci 19. storočia dokladuje prípad ženy na vratkých „zlatých ľaliách“ – malých nožičkách, ako nesie na rukách syna, v rovnakej veľkosti, ako je ona sama.¹⁶

6.2.2. Výchova dievčat

Dievčatá začínajú získavať obratnosť v ručných prácach, vo vedení domácnosti, či varení. Sú vychovávané k pochopeniu svojho podriadeného postavenia ženy a k základným cnostiam správnej manželky – ku krajnej úctivosti, láskavosti a ústupčivosti. V prípade mestských rodín s lepším ekonomickým statusom môžu byť dievčatá oboznamované so základnou znalosťou čítania a písania, ktoré sú doplnené spevom, či hrou

12. Smith 2007, 202.

13. Palát, Průšek 2001, 244–245.

14. Palát, Průšek 2001, 114.

15. Palát, Průšek 2001, 115.

16. Smith 1970, 182.

na hudobný nástroj. Špeciálne u bohatších dievčat je pozornosť upriamená viac na ručné práce, než na varenie, pretože v domácnosti je k dispozícii aj kuchár.¹⁷ V neposlednom rade je nutné podotknúť, že kvôli zodpovednosti za práce mimo domu sú dievčatá na vidieku oveľa častejšie ušetrené tradičného zvyku deformácie nôh, so snahou o ich zmenšenie.¹⁸

6.3. Dospelosť (*chéng* 成)

Pätnásťročné deti v tradičnej čínskej spoločnosti už nie sú považované za deti, ale za dospelých jedincov. Je nutné upozorniť na fakt, že dospelosť nemenila nič na absolútnej poslušnosti voči rodičom a starším členom rodiny. Pokiaľ šlo o dievča, bol jej dohodnutý sobáš, ktorým prešla do rodiny svojho ženicha. Pokiaľ to bol syn, zostával v otcovom dome, jeho postavenie je jasne určené hierarchiou v rodine, často nie je ekonomicky nezávislý a jeho život sa vyvíja podľa rozhodnutí patriarchu.

7. ADOPCIA, OSVOJENIE DIEŤAŤA A UXORILOKÁLNY SOBÁŠ

Riešenie problému ohrozenia rodovej línie, teda faktu, že rodina nemá mužského potomka, ktorý by mohol obetovať predkom, sa otvára v adopcii. Adopcia v tradičnej Číne má mnoho špecifik a preto je nutné pri diskusii o adopcii vyriešiť otázku terminológie.

7.1. Adopcia v Číne

Pokiaľ sa snažíme definovať adopciu v tradičnej Číne, je nutné poznať nasledovné pravidlá. „Ak sa v hlavnej rodovej línii nenarodí syn, prevezme jeho miesto najstarší syn z druhej línie, ak sa ani v druhej línii nenarodí syn, prevezme jeho miesto druhorodený syn hlavnej línie. Adopcia mimo rámec rodu nebola teoreticky prípustná – až na dve výnimky. Prvou bola adopcia sestrinho syna (sestra bola totiž považovaná za členku rodu, kam sa vydala, nie za členku rodu, kde sa narodila). Druhou bola adopcia zaťa, ktorý sa priženil do rodiny a ktorého deti prijali matkino rodové meno, teda v prípade uxorilokálneho sobáša, ktorý však zaťa spoločensky znižoval.“¹⁹ Zjednodušene povedané, za adopciu v Číne je považované prevzatie syna mladšieho brata ako dediča. Dieťa adoptované takýmto spôsobom je právnym a rituálnym ekvivalentom biologického dieťaťa a preberá všetky povinnosti syna. Konkrétne právo na majetok, povinnosť smútiť po smrti rodičov a byť účastný na obetovaní duchom predkov.²⁰ Adopcia je finančne veľmi nákladná a tak bola spravidla realizovaná len v bohatších vrstvách.

Napriek tomu, že adopcia mimo rodinu bola zakázaná a osoby, ktoré adoptovali syna mimo príbuzenstva z otcovej strany, boli penalizovaní, roľníci z oblasti južnej a centrálnej Číny často preferovali získanie syna cez sprostredkovateľa. Najčastejšie šlo o batolatá, či kojencov zo vzdialených miest a takýto postup bol bežnou praxou napriek jeho rozporu so zákonom.²¹

Niektorí akademici zaraďujú medzi spôsoby adopcie aj uxorilokálny sobáš, pretože tieto sobáše prakticky riešili otázku ohrozenia rodovej línie.²²

7.2. Adopcia a osvojenie na Západe

Podľa antropologického slovníka je adopcia slovo prebrané z latinčiny, pričom nesie význam „prijatie za vlastného; prijatie za syna“.²³ Kľúčovým elementom slova adopcia je „možnosť“, či „volba“, čo svedčí o povahe tejto inštitúcie v západnom svete.²⁴ Ujatie sa dieťaťa, ktoré nemá vlastných rodičov, či dieťaťa, ktorého rodičia sa o neho z akýchkoľvek dôvodov nemôžu starať je najčastejšie vyskytujúcim sa prípadom. Osvojenie a adopcia sú na západe dva výrazy pre ten istý právny vzťah. „Pri adopcii prijímajú manželia alebo

17. Palát, Průšek 2001, 116.

18. Palát, Průšek 2001, 113.

19. Malina 2009, 25.

20. Waltner 1990, 28.

21. Skinner 2002, nestárnkované.

22. Viď Waltner 1990.

23. Malina 2009, 25.

24. Waltner 1990, 26.

jednotlivec dieťa a nadobúdajú k nemu rovnaké práva a povinnosti, akoby boli jeho biologickými rodičmi. Teda vzťah medzi adoptívnymi rodičmi a dieťaťom má z právneho hľadiska rovnakú silu ako vzťah medzi biologickými rodičmi a vlastným dieťaťom – je to príbuzenský vzťah.“²⁵

7.3. Osvojenie v Číne

Názvom osvojenie (čínske *shōuyǎng* 收养) môžeme zastrešiť iné formy prevzatia starostlivosti o osobu, než je oficiálna adopcia vo vtedajšej Číne (adopcia syna mladšieho brata, alebo niekoho z rodiny). Je možné povedať, že čínske osvojenie je viac podobné západnej adopcii v zmysle prebratia starostlivosti o jedinca, ktorý to potrebuje (dieťa odložené na prahu dverí domu, či pred úradom) i keď niektoré čínske formy osvojenia nemajú právnu obdobu na západe.

Takto získané dieťa sa nie nutne stávalo členom rodiny. Napriek tomu, že mohlo dediť, teoreticky nesmeli prevziať priezvisko adoptívnej rodiny.²⁶ Takýto synovia boli označovaný čínskym pojmom *yì* 义, ktorý indikuje spravodlivosť, ale aj náležitosť so silným zmyslom pre povinnosť a implikuje akt dobrej vôle a dohody.²⁷ Pod kategóriu adoptívnych synov *yì* 义 patrili aj dojednania veľmi odlišné od toho, čo väčšinou považujeme za adopciu. Vojenský veliteľ mohol odmeniť podriadených, upevniť si postavenie a zaistiť lojalitu vojakov voči nemu adopciou.²⁸

Adopcia mohla prebehnúť aj z iných dôvodov, než z ohrozenia rodovej línie. V prípade, že bolo dieťa choré, verilo sa, že prevedením poručníctva na inú rodinu, alebo náboženskú inštitúciu, sa môže uzdraviť kvôli zmene konfigurácie príbuzenstva.²⁹

V neposlednom rade mohla byť adopcia metódou obídienia zákona a adopciou riešili ilegálny status služobníctva, či otrokov v dome.³⁰ *Bìnǚ* 婢女 boli dcéry z chudobných rodín, o ktoré sa rodičia nedokázali postarať, a preto boli prevedené do nových domácností, kde vykonávali ľahké domáce práce, stávali sa spoločníčkami ich biologických dcér, s ktorými po svadbe niekedy prechádzali aj do nových domovov. Noví poručníci mali povinnosť takéto dievča vydať, to sa však prakticky nedialo. Niekedy prostredníčka *méirén* 媒人 predala dieťa ako slúžku *púrén* 仆人, ktorej postavenie v dome bolo oveľa nižšie, prípadne ju predala ako detskú nevestu, posunula na prácu v továrňach, či do nevestincov.

8. SÚČASNOSŤ

Politika jedného dieťaťa uplatňovaná v Číne od konca 70-tych rokov 20. storočia zapríčinila nie len výrazné zmeny v demografickom vývoji Číny, ale mala dopad taktiež na spôsob výchovy v rodinách.

Vládne obmedzenie týkajúce sa počtu detí vyvolalo túžbu každého rodiča po zdravom, ideálne mužskom potomkovi, ktorý by vyplývajúci z tradičných hodnôt čínskej spoločnosti zachoval rodovú líniu a meno.³¹ Práve brutálne vládne zásahy do reprodukčného cyklu rodín, ktorým napomohol i technologický pokrok v podobe sterilizácie, či umelého ukončenia tehotenstva v 80-tych rokoch umožnili jednoduchší výber zdravého jedinca mužského pohlavia,³² ktorý zase vyústil v súčasný nerovnovážny stav mužského a ženského obyvateľstva, stigmatizáciu postihnutých ľudí a troskotajúci sociálny systém v Číne.

Na jediné dieťa v rodine sa začala čím ďalej tým viac upierať rodičovská pozornosť, nadštandardné očakávania od ich budúcnosti, špeciálne v akademickom prostredí a následne v kariére, a začali sa zvyšovať

25. JUDr. Jarmila Záhradníková: Osvojenie (adopcia) [online]. [cit. 2019–5–12]. Dostupné z: <<https://zahradnikova.sk/deti-a-rodinne-pravo/osvojenie-adopcia/>>.

26. Waltner 1990, 25.

27. Waltner 1990, 26.

28. Waltner 1990, 25.

29. Waltner 1990, 25–26.

30. Waltner 1990, 26.

31. Jenkins 2019, nestránkované.

32. Becker 2002, 331.

33. Jenkins 2019, nestránkované.

vať výdavky na život potomka.³⁵ Výchova do značnej miery vychádza z tradičného rámca a v súčasnosti je známa ako autoritárska, či despotická. Tento štýl výchovy zdôrazňuje vysoké štandardy a tendenciu kontrolovať deti pomocou zahanbovania, trestov, či iného emočného pôsobenia. Ázijské „tigrie matky“ sú reprezentantkami práve takéhoto prístupu.³⁴ Existuje debata o úspešnosti detí, ktoré sú produktom autoritárskej výchovy, pričom je ich nadštandardný akademický úspech často konfrontovaný so slabými sociálnymi schopnosťami a labilným emočným zdravím.³⁵

Práve z tohto dôvodu sa v posledných rokoch niektorí rodičia čiastočne prikláňajú k liberálnejšiemu prístupu v podobe autoritatívnej výchovy, ktorá sa opiera o pozitívnu motiváciu a rodičovskú citlivosť a zjednocuje tak disciplínu so súcitom.³⁶

Uvoľnenie politiky jedného dieťaťa v roku 2016 umožňuje mať čínskym rodinám už dvoch potomkov, no kvôli obrovským materiálnym i duševným výdavkom, ktoré boli rodičia zvyknutí koncentrovať do jediného dieťaťa si viacdetnú rodinu často nevedia predstaviť. Vysoké finančné nároky vyžadujú príjem oboch rodičov a tak výchova malých detí často zostáva na starých rodičoch, ktorý sú označovaný čínskym termínom *dài wá laorén* 帶娃老人, teda starí rodičia s dieťaťom.³⁷

Použitá literatúra:

Becker, Jasper. *Čína na prelomu století*. Praha: Jiří Buchal – BB art, 2002.

Dewar, Gwen. *Traditional Chinese Parenting What research says about Chinese kids and why they succeed*. [online]. 2019 [cit. 2019-05-10]. Dostupné z: <<https://www.parentingscience.com/chinese-parenting.html>>.

Fung, Heidi. Becoming a Moral Child: The Socialization of Shame among Young Chinese Children. *Ethos* 27.2, 1999: 180-209.

Jenkins, Alexis. *Chinese Culture & Parenting*. [online]. 2019 [cit. 2019-05-10]. Dostupné z: <<https://www.livestrong.com/article/239128-chinese-culture-parenting/>>.

Kane, Daniel. *Knížka o čínštine*. Mírošovice: DesertRose, 2009.

Malina, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/pdf/antropologicky_slovník.pdf

Palát, Augustín a Průšek, Jaroslav. *Středověká Čína: Společnost a zvyky v době dynastií Sung a Jüan*. Praha: DharmaGaia, 2001.

Skinner, William G. *Family and Reproduction in East Asia: China, Korea, and Japan compared*. 2002. [cit. 2019-04-15]. (Plný záznam dokumentu v súkromnom archíve autorky).

Smith, Arthur H. *Chinese Characteristics*. San Diego: University of California Library, 2007.

Smith, Arthur H. *Village Life in China: A study in Sociology*. Boston: Little Brown and Co., 1970.

Sokol, Jan. Antropologie výchovy a vzdělávání. [online]. 2014 [cit. 2019-04-25]. Dostupné z: <<http://www.jansokol.cz/2014/03/antropologie-vychovy-a-vzdelavani/>>.

Waltner, Ann. *Getting an Heir: Adoption and the Construction of Kinship in Late Imperial China*. Honolulu, Hawai'i: University of Hawaii Press, 1990.

ROZŠIŘUJÍCÍ ČETBA

Pierre Haski, Deník čínské školačky – anotácia

Denník čínskej školáčky s podtitulom Všetdný život Ma Yan je kniha zostavená z denníkových zápiskov hlavnej hrdinky Ma Yan 马燕, ktoré si pre vlastnú potrebu zapisovala v rokoch 2000 a 2001. Keď dedinku Zhangjiashu 张家树 v autonómnej oblasti Ningxia 宁夏 na severozápade Číny navštívila výprava francúzskych reportérov pod vedením Pierra Haskiho, Ma Yan vložila do jeho rúk tri denníky spolu s listom zdôrazňujúcim naliehavú prosbu čínskeho dievčaťa: „Chcem študovať!“

Ma Yan sa narodila v roku 1988 do rodiny veľmi chudobných a nevezdelaných rodičov. Príjmy rodiny po narodení dvoch mladších bratov plynuli len z prác na poli a napriek tomu, že rodičia nevedeli čítať ani

34. Dewar 2019, nestránkované.

35. Ibid.

36. Jenkins 2019, nestránkované.

37. <http://www.xinhuanet.com/local/2018-07/20/c_1123151733.htm> [cit. 2019-05-13].

písať, uvedomovali si význam vzdelania pre budúcnosť svojich detí. Práve ten sa stal hnacím motorom Ma Yaninej túžby uspieť a tak sa odvdáčať rodičom, za obrovskú námahu, s ktorou zabezpečovali chod rodiny. Jej život je taktiež poznačený obrovským strachom z neúspechu a zahanbenia rodiny. Obdobie skúšok, Ma Yanino neprijatie na dievčenskú strednú školu, či výchova uprednostňujúca synov nad dcérami boli veľkými skúškami jej odhodlanosti, cieľavedomosti a odvahy.

Tieto vlastnosti z nej robia skutočnú hrdinku, ktorej strhujúci príbeh odohrávajúci sa na periférii čínskej modernizácie môže byť inšpiráciou pre každého, kto si k jej príbehu nájde cestu. Komentáre Pierra Haskiho vysvetľujúce reálie čínskeho života na vidieku sú pridanou hodnotou knihy a pretvárajú jednoduché zápisky každodenného života Ma Yan do antropologickej príručky hodnej štúdia. Ma Yanin príbeh tak reprezentuje mnoho ďalších dievčat s rovnakým osudom, ktorých životný údel zostáva nepovšimnutý. (Haski, P. *Deník čínske školačky*. 1. vyd. Praha: Víkend, 2004.)

Wu, Emily a Larry Engelmann, Peříčko v bouři – anotácia

Knihy *Pierko v búrke* je memoárom autorky Emily Wu, ktorá knihu napísala v spolupráci s profesorom histórie Larrym Engelmannom v roku 2008. Priamočiarosť, nesentimentálnosť a úprimnosť, s ktorou Emily Wu rozpráva o svojej životnej ceste, je jedinečnou sondou do Číny 20. storočia, konkrétne do dopadov krutých socialistických experimentov na každodenný život čínskych rodín a nerovnocenného postavenia žien.

Autobiografia rozpráva príbeh Emily Wu, ktorý začína v roku 1961 jej prvou spomienkou na stretnutie s biologickým otcom – intelektuálom, ktorý je počas Kultúrnej revolúcie označený za pravičiara a triedneho nepriateľa, čo poznačí členov rodiny na celý život. Násilné rozdelenie rodín, odchod na vidiek a s ním spojené nové prekážky – náročné pracovné podmienky, choroba, hlad, chudoba, rituály a poverčivosť charakteristická pre izolované vidiecke prostredie popisujú každodennú realitu ľudí stratených v chaose Kultúrnej revolúcie.

Na pozadí dejinných udalostí Emily Wu provokatívne upriamuje pozornosť na inferiórne postavenie žien tej doby. Útlak dcéry v rodine, odsúdenie žien k práci, infanticída, uprednostňovanie chlapcov pred dievčatami sú ilustrované mnohými skúsenosťami z autorkinho života. Konkrétne pridelovanie menšieho množstva jedla dcéram, lepšia starostlivosť o synov, malé množstvo dievčat žijúcich na vidieku a usmrtenie dievčat – dvojičiek, o ktoré by sa rodina inak nedokázala postarať. Sexuálne zneužívanie, objektivizácia žien a ich marginalizácia sú najtragickejšími časťami knihy.

Emily Wu písala o brutalite vtedajšej doby z dievčenského uhla pohľadu. Výpovedná hodnota diela tkvie predovšetkým v jednoduchosti, detailnosti a empatickosti opisu dejín modernej Číny zachyteného z uhla pohľadu malého dievčaťa.

(Wu, E. a L. Engelmann. *Peříčko v bouři. Děťství ztracené v chaosu*. 1. vyd. Plzeň: Nava, 2008.)

3.1 Matka s deťmi

Zámožná rodina zo severu Číny. Žena a dievčatko napravo od nej majú „zlaté ľalie“.
Foto: Robert Henry Chandless, cca. 1905.

3.2 Školáci

Zvyčajný vyučovací deň žiakov v Tangyue 棠越 v provincii Anhui 安徽.
Foto: Lucie Olivová, 2005.

3.3 *Dài wá lǎorén* 带娃老人 „Starý rodič s chlapcom“

Starý otec z provincie Yunnan 云南 nesie vnuka do (tibetského) chrámu.

Foto: Kristýna Popová, 2016.

3.4 Dcéry sú tiež potomkovia

Dve dievčatká z provincie Shaanxi 山西 stojace pred nápisom „Dievčatá sú tiež potomkovia“.

Foto: Lucie Olivová, rok 2017.

4. KULT PŘEDKŮ

Aneta Dosedlová

Kult předků je druh víry, který je založen na uctívání zemřelých předků. Je nevyhnutelně spojen se společenstvími, které věří v posmrtný život. Tito lidé se domnívají, že jejich zemřelí předkové mohou mít vliv na jejich životy, a tak je pozitivně či negativně ovlivňovat. V rámci rodiny se tedy předkové uctívají přinášením obětí, díky kterým si snaží předky naklonit na svou stranu. Kult předků vždy byl a dosud je nevyhnutelně spjat s čínskou společností. Výskyt kultu předků v čínské společnosti nacházíme již v prvních písemných památkách z doby dynastií Shang a Zhou. V hrobkách také bylo nalezeno velké množství milodarů, které dokládají existenci víry v posmrtný život. Mimo Čínu byl kult předků významnou součástí kultur např. starověkého Egypta či Indie.

1. KULT PŘEDKŮ V TRADIČNÍ ČÍNSKÉ RODINĚ

Duchové předků hrají v kultu předků významnou roli, která vyjadřuje ve vztahu živých k mrtvým nepřetržitost existence sociálních skupin, od rodiny až ke státu.¹ Kult předků tedy do jisté míry určuje, kde se člověk v rámci hierarchizované čínské společnosti nachází a kým je. Jedinec si uvědomuje, že existuje jenom díky svým předkům, a proto jim po jejich smrti vyjadřuje úctu skrze pravidelné obětování.

Důležitost určité vzájemnosti je zřejmá napříč rodinnými vztahy v čínské rodině a vědomí vzájemné závislosti a odpovědnosti mezi rodiči a synem je nezbytná pro chod a fungování rodiny jako silné jednotky. Když byl syn malým dítětem, které bylo neschopné se samo najíst a obléct, byli tu pro něj rodiče, kteří ho oblékli, nasýtli a vychovali. Jak roste, přebírá na sebe více a více odpovědnosti a jakmile rodiče zestárnou, oplácí svým rodičům jejich péči, když byl dítě tím, že o ně ve stáří pečuje a zajistí je.

Tato vzájemnost mezi starší a mladší generací v rámci rodiny je běžná v mnoha kulturách, v čem se ale čínská společnost odlišuje od ostatních, je právě kult předků. Ve společnosti, která věří v kult předků a posmrtný život, totiž závislost a odpovědnost ve vztahu rodič-dítě pokračuje i po smrti.

Zesnulý rodič totiž potřebuje ke spokojenému posmrtnému životu, aby mu jeho mužský potomek v rámci zvyklostí kultu předků obětoval. Sám potomek zase na druhou stranu ke šťastnému životu potřebuje určitý nadpřirozený dohled, souhlas či určitý druh pomoci. V tradiční čínské rodině se totiž věří, že všechny radostné rodinné události se dějí díky pomoci zesnulých předků jako odměna předkům za jejich obětování.

Duch předka ale kromě pomoci či požehnání může přinést i smůlu, neštěstí či nemoci, pokud jim potomek dostatečně často neobětuje či jsou-li úplně zapomenuti. Proto je i v zájmu všech potomků, aby své předky uctívali a pravidelně jim obětovali.

2. KDO OBĚTUJE A KOMU

Pokud jsou duchové předků závislí na pravidelném uctívání a obětování ze strany živých, nutně potřebují mladší generaci, která jim tyto oběti bude přinášet. To znamená, že každá generace musí nezbytně přivádět na svět děti. Tito potomci se pak postarají o starší generace pravidelným obětováním v rámci kultu předků.

V případě, že člověk nezplodil potomka, nemá mu kdo obětovat. Je tak odsouzen k posmrtnému životu hladového ducha, který se toulá na onom světě bez jídla, oblečení nebo peněz. Stejný osud čekal i ženy, které zemřely svobodné. Občas se pro tyto zbloudilé duchy lidí, konaly obřady, při kterých se jim obětovalo. Důvodem tohoto obětování zbloudilým duchům byla obava, že by mohli škodit.

Běžné každodenní obětování v rámci domácího oltáře mají na starosti převážně ženy, jelikož je považováno za něco jako starost o správný chod domácnosti. Co se ale týče obětování v rámci důležitých svátků

1. Malina 2009, 2061.

a událostí, jako jsou narozeniny zesnulého předka, má na starosti obětování muž, zpravidla nejstarší muž, hlava domácnosti. Nevyskytují se zde žádní kněží, předkům může obětovat pouze vlastní potomek. Potomek neobětuje naprosto všem předkům celého rodu. Každý duch předka jednou dojde k bodu, kdy je pro žijící generaci již natolik vzdálený, že pro něj ztrácí významnost a necítí mu již potřebu obětovat. Důležitá je v tomto případě určitá osobní zkušenost se zesnulým, když byl naživu. Obvykle se obětovalo třem, maximálně pěti předešlým generacím předků. Tabulka předka, kterému už nebylo nutné obětovat, se rituálním způsobem buď spálila, nebo pohřbila. Takováto místa pohřbení se časem také stala zapomenutými, což mělo být rituálním koncem osudu předka a v tuto chvíli se jeho duše měla rozplynout.²

3. TABULKA A SÍŇ PŘEDKŮ

Každý člověk, který je po smrti uctíván jako předek, získává tabulku se jménem, která ho reprezentuje. Tato tabulka je vyrobená ze dřeva, je asi 10–20 cm široká a alespoň dvakrát tak vysoká. Je na ní napsané jméno a často i úřední titul zesnulého. Duše zesnulého se má údajně zdržovat poblíž tabulky hlavně během obětování.³

Tabulky byly vystaveny na domácích oltářích, případně v síni předků. Domácí oltáře sloužily ke každodennímu obětování, o které se staraly zpravidla ženy. Místo na domácím oltáři bylo omezené, takže nebylo možné vystavovat tabulky všech předků donekonečna. Často se hovoří o třech až pěti generacích předků, jejichž tabulky byly vystaveny na domácím oltáři.⁴

Síň předků byla zpravidla samostatná budova v areálu velkých obytných dvorů, která byla postavena pouze za účelem obětování. V těchto síních se často nacházely tabulky předků desítek generací. Jednalo se o tabulky předků, kteří rod založili, či se nějakým způsobem zasloužili o jeho čest, slávu, či bohatství.⁵ Obětování v rámci síně předků byla ryze mužská záležitost, ženy se takového obětování nemohly účastnit.⁶

Výstavba takovéto síně byla nákladná, takže si ji mohly dovolit pouze zámožné rodiny. Rodiny, které neměly dostatek financí na výstavbu síně předků, používaly hedvábné pruhy. Na tyto pruhy se napsalo jméno předka a pruh se následně stočil a skladoval na bezpečném místě.⁷

3.1. Obřady a obětiny

Posmrtný svět se podle představ Číňanů podobá světu živých. Proto když člověk za svého života potřeboval k přežití jídlo, peníze, oblečení a střechu nad hlavou, bude tyto věci potřebovat i ve svém posmrtném životě.

Přenesení těchto věcí ze světa živých do světa mrtvých probíhá převážně spalováním. Všechny věci, které chce člověk poslat svým předkům na onen svět, jsou vyrobeny z papíru a při obřadu se spálí. Můžeme se tak setkat s papírovými penězi, oblečením, sluhy nebo domy. Posmrtný svět se modernizuje spolu se světem živých, je tedy možné vidět obětování papírových aut a dalších vynálezů moderního světa.

Aby si člověk byl jistý tím, že jeho obětiny dorazí ke správnému předkovi, na papírové obětiny se napíše jeho jméno. Ve většině případů to ale není nutné, jelikož se obřad koná v místě, kde se má duch předka nacházet.⁸

Co se týče obětí ve formě pokrmů, duch předka jí pouze jejich esenci. Ta se mu pošle pomocí doutnající tyčinek, které se vloží do připravených pokrmů a potravin. Poté, co se duch nají, sní „zbytek“ jídla rodina. Tímto způsobem se podílí na hostině s předky.

2. Baker 1979, 90.

3. Obuchová 2000, 51.

4. Baker 1979, 88.

5. Tamtéž, 92.

6. Tamtéž, 94.

7. Guter 2005, 169.

8. Baker 1979, 83.

3.2. Pohřeb a kult předků

Smrt a pohřeb jsou témata úzce spojená s kultem předků. Po smrti se údajně duše člověka rozdělí na více částí. Jedna z nich zůstává v těle zesnulého, který je s ní pohřben. Této části duše se obětuje především při příležitosti Svátku čistoty a jasu (*qingmingjie* 清明节). Další část sídlí v tabulce předků, která je vystavena na domácím oltáři tak, aby měla přehled o každodenním chodu domácnosti.⁹

Další část duše má po smrti putovat přímo do pekla, kde je souzena na základě svých skutků za života. Tato duše potřebovala velké množství obětí ze strany pozůstalých, jelikož se věřilo v to, že úplatkařství je stejně efektivní ve světě mrtvých, jako je ve světě živých.¹⁰

Více o pohřbech v Číně viz kapitola Pohřeb a posmrtný život.

3.3. Svátky spojené s kultem předků

Mimo každodenní obětování, či obětování ve významné dny spojené s osobou předka, existují také svátky, které mají přímou spojitost s kultem předků a obětováním. Jedním z nich je např. Svátek na počest předků (*jizujie* 祭祖节). Slaví se první den desátého lunárního měsíce a je spojený s obřadem pálení šatů. První den desátého lunárního měsíce je prvním zimním dnem, a proto se rodina musí postarat o to, aby předkům nebyla zima. Při této příležitosti se pálí papírové napodobeniny oblečení.¹¹

Svátky poloviny roku (*zhongyuanjie* 中元节) se slaví patnáctý den sedmého měsíce a někdy se označují jako Svátek hladových duchů. Za hladového ducha se považují ti, kterým nemá kdo obětovat, a proto na onom světě strádají. V tuto dobu má být údajně otevřeno záhrobí a tyto duše mohou na svět mezi živé. Aby si je lidé naklonili, pořádají se obřady díkyvdání duchům a obětuje se jim, aby neškodili.¹²

Svátek čistoty a jasu (*qingmingjie* 清明节) se slaví sto šestý den po zimním slunovratu. Je to svátek, při jehož příležitosti rodiny společně navštěvují a uklízejí hroby zesnulých předků a následně jim obětují. Více o svátcích v 7. kapitole.

3.4. Kult předků v současné Číně

Obřady a rituály spojené s kultem předků byly v minulosti označeny za zpátečnické pověry a byly státem potlačované, což jeho praktikování a šíření významným způsobem ovlivnilo.¹³ V současné době je velkým protivníkem víry v kult předků narůstající vzdělání obyvatel. S vyšším vzděláním totiž člověk hledá odpovědi na otázky spojené se životem a smrtí spíše pomocí vědy než duchovní cestou.¹⁴ Dalším negativním faktorem, který ovlivňuje praktikování kultu předků, je migrace z vesnic do měst. Lidé migrující za prací, kteří se vrací do svého rodiště a místa, kde se nacházejí hroby zesnulých předků, jednou až dvakrát za rok nemají možnost pravidelně předkům obětovat.¹⁵

I tak ale výsledky výzkumu na téma spirituálního života Číňanů, který byl proveden v roce 2007, ukázaly, že kolem 70% dospělé populace dodržuje určité praktiky či tradice spojené s kultem předků, jako je např. navštěvování hrobů zesnulých předků.¹⁶

9. Tamtéž, 86.

10. Tamtéž, 84.

11. Obuchová 2000, 139.

12. Tamtéž, 138.

13. Hu 2016, 178.

14. Tamtéž, 180.

15. Tamtéž, 177.

16. Tamtéž, 180.

Použitá literatura

Baker, Hugh D. R. *Chinese Family and Kinship*. London: MacMillan Press, 1979.

Guter, Josef. Bohové a symboly staré Číny: *Slovník čínské mytologie*. Praha: Brána, 2005.

Hu, Anning. Ancestor Worship in Contemporary China: an Empirical Investigation. *China Review* 16, no. 1. Hong Kong: Chinese University Press, 2016: 169–186. <https://doi.org/10.1080/10670564.2015.1075716>

Malina, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/1431/UAntr-Biol/el/antropos/pdf/antropologicky_slovník.pdf

Obuchová, Lubica. *Čínské symboly*. Praha: Grada, 2000.

ROZŠIŘUJÍCÍ ČETBA

Li Rui, Záhrobní zásnuby – anotace

Povídka Záhrobní zásnuby od Li Ruie byla napsána v roce 1986, ve kterém se odehrává i její děj. Povídka se odehrává v chudé venkovské části Číny, kde před čtrnácti lety tragicky zemřela mladá dívka, která byla, jako mnoho mladých na konci šedesátých a začátku sedmdesátých let, poslána z města na venkov učit se životu prostých venkovanů. Dívka zde zemřela a obyvatele vesnice i čtrnáct let po její smrti trápí její nešťastný osud a mají obavy, že její trápící se duch přinese vesnici neštěstí. Celá vesnice vybere peníze na zakoupení ženicha. Dívce uspořádají posmrtnou svatbu, aby upokojili jejího ducha a žila šťastně na onom světě. Zajímavý je kontrast v rámci myšlení vesničanů, kteří na jedné straně odmítají a odsuzují pověry jako „feudální“ zavrženíhodné myšlenky, ale na druhé straně pevně věří, že posmrtná svatba umožní dívce spokojený posmrtný život a její duch nebude vesnici škodit.

(Li Žuei. *Záhrobní zásnuby*. Přel. Olga Lomová. *Nový Orient* 1997/ 1 - zvláštní číslo.)

Xiao Hong, Vodní lampičky – anotace

Povídka *Vodní lampičky* se nachází ve sborníku povídek *Dětská nevěsta a jiné povídky* vydaném v roce 2018, v originále poprvé vyšla v roce 1940. Popisuje průběh oslav svátku duchů, který se v Číně tradičně slaví patnáctého dne sedmého lunárního měsíce. Svátek duchů je příležitostí, kdy mohou lidé udělat dobrý skutek a posláním lampičky po řece mohou napomoci duším zemřelých, kterým bylo ukřivděno a které si po smrti zachovávají zášť. Takový duch se nemůže odloučit od světa živých a velmi trpí. Autorka představuje také s tímto svátkem spojenou pověru, která říká, že děti narozené v tento den se stávají obětí takto bloudících duší a v životě nebudou milovány. Jejich jedinou cestou k vysvobození je chytit se jedné z těchto lampiček, jejíž světlo je povede k vysvobození z tohoto utrpení. Autorka se ale zároveň zamýšlí, kam lampičky směřují a jaký je osud těchto nešťastných duší.

(Xiao Hong. *Dětská nevěsta a jiné povídky*. Přel. Lucie Olivová. Praha: Verzone, 2018. Xin.)

4.1 Domácí oltář předků ve Vietnamu

Na oltáři se nachází obětiny v podobě ovoce a funkci tabulek předků zastupují fotografie. Čínské nápisy ukazují, že je i v dnešním Vietnamu patrný vliv čínské konfuciánské tradice.

Foto: Donald Trung

4.2 Tabulky předků

Tabulky jsou předváděny v síni předků při výročních oslavách a ozdobeny papírovými girlandami. Jsou ze dřeva a typická je jejich nápadná barevnost.

Jinmen, Taiwan, 2012

Foto: Lucie Olivová

4.3 Portrét předků, dílo neznámého autora z 19.století. Tempera na plátně, 185 x 98 cm.
Portréty předků se vyvěšovaly se pouze při hlavních obřadech. V tomto případě jde o hromadný portrét předků, jaký známe až z průběhu dynastie Qing. V první linii vidíme patriarchu a jeho maželku s malými postavami sloužících. Pod nimi se v druhé linii nachází jejich synové a na nejnižší úrovni jejich manželky, kterých je více než mužů.

5. POHREBY A POSMRTNÉ PREDSTAVY

Terézia Hegerová

1. ÚVOD

Pohrebné rituály (*sānglǐ* 丧礼) bývajú v Číne chápané viacerými spôsobmi či už ako najdôležitejšie rituály spadajúce pod kult predkov, ako rituály reprezentujúce smrť, alebo ako prechodové rituály medzi terajším a posmrtným životom. V Číne je téma smrti tabu, o umieraní sa nehovorí a o smrti samotnej sa hovorí v eufemizmoch.

Nakoľko Číňania veria, že v celom vesmíre musí byť nastolená rovnováha a harmónia, či už sa jedná o vnútorné záležitosti jednotlivcov alebo sociálne interakcie vo všeobecnosti, kládol sa v Číne na pohrebné rituály veľký dôraz. Smrť totižto reprezentovala narušenie rovnováhy vesmíru a pohrebné rituály napomáhali k znovuoobnoveniu rádu. Okrem toho boli pohreby a správne vykonané pohrebné rituály považované aj za znak synovskej oddanosti. Zle prevedené obrady mohli uvaliť hanbu ba dokonca aj nešťastie na celú rodinu. Akt venovania rakve deťmi rodičom bol taktiež chápaný ako prejav synovskej oddanosti, ktorý robil rodičov šťastnými. Na pohreby sa muselo šetriť dopredu, pretože boli finančne nákladné a ich cieľom bolo predovšetkým ukázať prestíž a oddanosť rodu. Okrem uctenia si zomretého však slúžili pohreby aj ako príležitosť na utuženie vzťahov v rodine, keďže sa pri nich stretávala celá rodina.

Podoba obradov závisela od viacerých faktorov, akými sú vek zomretého, príčina smrti, jeho sociálny či manželský status, ďalej taktiež od toho, v ktorej časti Číny sa pohreb vykonával a novodobejšie podľa toho, k akej náboženskej viere ľudia patria. Nakoľko sa v podobe pohrebných obradov odzrkadľovali regionálne rozdiely, je dôležité dodať, že nasledujúce líčenie čínskych tradičných pohrebov neplatí pre celú Čínu a pohrebné rituály sú popísané v rôznych regionálnych variantoch.

Ak bol mŕtvym mladý nezadaný muž, jeho telo nemohlo byť prinesené domov a muselo ostať na mieste, kde sa následne mal odohrávať pohreb. Jeho rodičia mu taktiež nemohli venovať modlitby, pretože starší človek by nikdy nemal vyjadriť rešpekt mladšiemu. Nakoľko nemal deti, neostal po ňom nikto, kto by smútočné obrady preňho mohol robiť. Ak umrelo malé dieťa, žiadne smútočné obrady sa nerobili, z rovnakých dôvodov ako pri smrti nezadaného muža. V niektorých oblastiach Číny sa taktiež verilo, že ak umrie malé dieťa, nebolo to v skutočnosti dieťa, ale zlý duch. Dieťa i nezadaný muž boli teda pochovávaní v tichosti.

Deň pohrebu musel byť špeciálne starostlivo vybraný za pomoci špecialistu tak, aby to bol priaznivý deň podľa čínskeho almanachu šťastia (*tōngshū* 通书, *lìshū* 历书). Zaujímavé je, že v Číne sa pod pojmom „pohreb“ nerozumie len samotný obrad vkladania rakve do zeme, ale toto označenie v sebe zahŕňa všetky obrady vykonané od momentu smrti jednotlivca až po vloženie jeho tela do zeme.

2. PRED SMRŤOU

Prípravy na pohreb začínali, keď bol človek viditeľne nevyliciteľne chorý. Rodina najskôr objednala tradičnú ázijskú truhlu, ktorá mala tvar obdĺžnika s 3 hrboľmi. Príprava pohrebu padala na deti alebo na mladších členov rodiny, oni taktiež museli zaobstarať špecialistu alebo skonzultovať čínsky almanach aby bolo jasné, ktorý deň je pre nadchádzajúce pohrebné obrady najvhodnejší. Takmer všetky obrady a prípravy vedúce k samotnému vloženiu do zeme sa odohrávali v bydlisku mŕtveho.

3. PRÍPRAVA NA POHREB

Pred samotným uložením do rakve muselo byť telo mŕtveho najskôr rituálne umyté. Tento rituál bol tradične prevádzaný synom mŕtveho, ktorý trikrát vodou (mala to byť voda od bohov alebo aspoň svätená voda, v súčasnosti stačí voda z vodovodného kohútika) pretrel telo svojho mŕtveho otca. Verilo sa, že človek s nečistým telom bude potrestaný a poslaný do pekla. Nasledovalo oblečenie mŕtveho do pohrebného šatu (ten bol pripravený samotným človekom alebo jeho deťmi dlho predtým, než umrel), ktorý bol tradične hnedý alebo modrý.

3.1 Uloženie tela do rakve

Ďalším krokom v príprave bolo vloženie tela do truhle, nazývané aj rituálom *rùliàn* 入殮. Rakva sa uzavrela a umiestnila do miestnosti na hlavnej ose domu, príbuzní si obliekli smútočný šat z nefarebnej bavlny a pustili sa do plaču. Zvykom bývalo aj najímanie plačiek. Tretí deň po smrti sa podľa povier duša mŕtveho prichádzala pozrieť, či ju príbuzní oplakávajú. Čo sa týka samotnej rakve, musela byť natočená tak, aby mŕtvy v nej smeroval nohami k dverám. Do truhly sa spolu s telom vkladali aj niektoré osobné predmety mŕtveho, aby ich mohol používať aj v posmrtnom živote. Ak človek umrel v dome, bola jeho truhla umiestnená tam. Ak však umrel mimo domu, bola truhla umiestnená na dvorčeku, na dvoch stoličkách, s hlavou mŕtveho smerujúcou k domu. Na zatvorenú truhlu sa položil žltý a biely papier, ochraňujúci telo pred nebezpečnými duchmi.

Po tom, čo bolo už telo v truhle uložené, rodina začala pripravovať a prezentovať obetiny (predovšetkým ryžu, pokrmy z mäsa, vonné tyčinky a obetné peniaze). Takéto obetiny symbolizujú pokračovanie vzájomnej závislosti medzi živými pozostalými a mŕtvym príbuzným.

3.2 Bdenie

V medziobdobí, kým telo mŕtveho ešte nebolo vložené do zeme, dochádzalo v dome rodiny k rituálom pohrebného bdenia. Toto obdobie obvykle trvalo 3 až 7 dní. Počas neho mohla rodina a priatelia prísť vyjadriť mŕtvemu poslednýkrát svoju úctu. Rituál *shōulíng* 守灵, počas ktorého rodina bdela pri truhle, bol braný ako symbolika toho, že rodina mŕtveho odprevádza až ku vstupným dverám do posmrtného sveta, preukazujúc tak svoju synovskú oddanosť a lojalitu. V posledný deň obdobia bdenia prichádzali do domu mŕtveho náboženský špecialisti (budhistickí mnísi alebo taoistickí kňazi), aby započali pohrebné rituály. Ich modlitby mali viesť dušu mŕtveho podsvetím a pomôcť mŕtvemu pri premene z ducha na predka. Modlitby boli sprevádzané hrou na gongy a flauty.

3.3 Pohrebné oznámenie

Pred pohrebom sa rodine a priateľom posielal úmrtný oznam s časom a miestom konania sa pohrebnej procesie. Tieto „pozvánky“ boli väčšinou bielej farby. Pokiaľ sa jednalo o pohreb človeka, ktorý bol starší než 80 rokov, oznámenia boli ružové, pretože už samotné dožitie sa tak vysokého veku sa považovalo za šťastnú udalosť.

3.4 Vyzdobenie domu

Špeciálne vyzdobený býval aj dom mŕtveho. Nad dverami domu sa tradične umiestnil biely transparent alebo kus bielej látky. Keď niekto v rodine umrel, všetky sochy čínskych bohov v dome boli prekryté červeným papierom, všetky zrkadlá odstránené (kvôli povere, že ak človek uvidí v zrkadle odraz truhle, bude zkrátka nasledovať v rodine ďalšie úmrtie). Dom bol vyzdobený aj bielymi kvetinami, živými či papierovými. Ak bol mŕtvym muž, naľavo od vchodu do domu sa umiestňoval gong. Ak bola mŕtvou žena, gong sa nachádzal napravo. V dome, kde sa držal smútok, sa nesmelo hádať.

3.5 Smútočné oblečenie

Rodinní príslušníci sa po smrti milovaného odeli do odevov rôznych farieb, symbolizujúcich rôzne stupne zármutku a vzťah k mŕtvemu. Synovia a dcéry mŕtveho museli nosiť košeľe a nohavice z bielej bavlny. Smútiaci si na svoj odev počas pohrebu museli pripnúť na rukáv košeľe malý kúsok látky. Pokiaľ šlo o mŕtveho muža, látka bola pripnutá na ľavom rukáve, pokiaľ šlo o ženu, na pravom. Tí, čo boli mŕtvemu bližší teda nosili biely odev, ostatní príbuzní oblečenie vo farbe *qīng* 青: čierne, modré či šedé. Deti a manželky synov nosili čiernu farbu (vyjadrujúc tým najsilnejší smútok), vnuci modrú a pravnuci bledomodrú. Červená farba bola úplne zakázaná, nakoľko symbolizuje radosť a šťastie.

4. POHREBNÁ PROCESIA A POHREB

4.1 Pohrebná procesia

Pred prenosom tela z domu mŕtveho sa 3 dni spievalo a konala sa veľká hostina spolu s pálením obetných peňazí a makiet. Pred dňom pohrebu rodina vyzdobila smútočnú miestnosť čiernymi a bielymi farbami a na stenu zavesila čiernobielu fotografiu mŕtveho. Na rakvu bol taktiež pripevnený kus dreva, za ktorý bola držaná pri prenášaní. Podľa povier boli považovaní ľudia, čo niesli truhlu, za požehnaných. Najskôr bola truhla vynesená na ulicu vedľa domu, následne naložená na máry, ktoré ju odniesli na miesto pohrebu. Pohrebnou procesiou sa označuje proces prenosu már na miesto pochovania či kremácie. Tesne za márami kráčal najstarší syn a najbližšia rodina, pokiaľ bolo v sprievode viacero príbuzných rodina bola s márami spojená kusom bielej látky. Keď sa sprievod dostal k vnútornej bráne domu, väčšina ľudí sprievod opustila a k miestnu pochovania šla ďalej už len najužšia rodina a nosiči.

4.2 Pohreb (uloženie do zeme)

Ako už bolo spomínané, deň pohrebu bol zvolený až po konzultácii čínskeho almanachu. Taktiež miesto pochovania zvolil geomant v súlade s *fengshui*. Po príchode na miesto začal proces vkladania rakve do zeme. Mŕtvy býval často pochovaný s vecami, ktoré mohol následne potrebovať v posmrtnom živote. Pri presune truhle z már do hrobu sa mali všetci odvrátiť a po uložení rakve naň hodiť hrst zeme. Tradíciu taktiež bolo, že najstarší syn zobral z hrobu za hrst hliny a dal ju do držiaka na vonné tyčinky.

Tri dni po pohrebe sa syn a vnuk (ak ho mŕtvy mal) opäť vydali k hrobu a chvíľu tu zostali, aby tak robili ešte chvíľu spoločnosť duši *po* (viz časť 9.2), ktorá pri hrobe ostávala. Pohrebom však mŕtvy pretrhával všetky svoje citové väzby, nakoľko už nepatril k živým, a ani s nimi nesmel zostať, pretože by im mohol škodiť. Verilo sa, že zomrelý musel vypiť nápoj zabudnutia, a preto sa do hrobov často dávala aj miska s dierkou, aby sa predišlo úplnému zabudnutiu a odcudzeniu sa.

4.3 Po pohrebe

Po pohrebe rodina postavila tabuľku predkov pre mŕtveho na domácom oltári po boku ostatných mŕtvych predkov, aby ho mohli po správnosti uctievať. Pred oltárom musela byť vždy zapálená sviečka, každé dva mesiace obetované dary a obetné peniaze. Oltár predkov slúžil aj ako platforma pre oznamovanie dôležitých udalostí a slávenie špeciálnych príležitostí.

5. OBDOBIE TRÚCHLENIA

Po samotnom pohrebe nastalo obdobie trúchlenia, ktoré mohlo niekedy trvať až do troch rokov. Ani samotní vládcovia nebol výnimkou, tí sa však mali oddávať trúchleniu len 27 dní. Intenzita trúchlenia mala odrážať kvalitu vzťahu s mŕtvym. Doba troch rokov bola stanovená preto, že tri roky odzrkadľovali prvé tri roky života dieťaťa, počas ktorých je dieťa na rodičovi najzávislejšie a majú k sebe najpevnejšiu väzbu. Počas tohto obdobia sa predvádzali rôzne trúchliace praktiky. Rodinní príslušníci mali napríklad nosiť vrecovinu alebo iný jednoduchý odev, neumývať si vlasy a jesť len diétne, cez deň náležite vzdychať od smútku.

Rodina musela každých sedem dní po dobu 49 dní robiť obetiny a páliť obetné peniaze či iné papierové makety predmetov (od áut až po domy). Keď nastal v poradí piaty siedmy deň, nastal čas rituálov, kedy rodina pozvala k sebe na hostinu rodinu a známych a zaplatila budhistickým mníchom, aby sa modlili za dušu mŕtveho. Ďalšie kolo obetín sa potom konalo 100 dní po smrti až sa táto lehota postupne predĺžila na raz za rok počas troch rokov.

6. STAROSTLIVOSŤ O HROB

Na uctenie mŕtvych predkov slúži každý rok špeciálne čas oslavy sviatku *qingming* 清明, kedy rodiny navštevujú hroby svojich mŕtvych príbuzných a čistia ich.

7. DRUHOTNÝ POHREB

V niektorých častiach Číny, predovšetkým v južných oblastiach, sa kedysi vykonával aj takzvaný druhotný pohreb. Po uplynutí 6–7 rokov bol rodinou povolaný špecialista, ktorý kosti z hrobu vybral, očistil a vložil do urny položenej vľavo od rakve. Vychádzalo to z viery, že mäkké tkanivo je yinovej 阴 povahy a kosti zase yangovej 阳, takže bolo nutné oddeliť ich od seba. V minulosti existovala aj možnosť pochovať rôzne časti tela oddelene. Pozostalí museli medzi prvým a druhým pohrebom trúchliť a dodržiavať isté tabu, aby dušu nerozhnevali a ona sa mohla v pokoji pripojiť k ostatným dušiam predkov.

8. REFORMY 20. STOROČIA

Nakoľko boli v minulosti pohreby príliš finančne náročné, začali sa po roku 1911 presadzovať snahy o zmenu obradov a nákladnosti pohrebov. Veľké zmeny nastali po roku 1949, kedy začal narastať tlak proti všetkým feudálnym poverám. Za Kultúrnej revolúcie došlo k hromadnému ničeniu starých hrobov (zaberali miesto) a tabuliek predkov. Kedysi sa najväčších pôct mohlo dostať len starým ľuďom, v 20tom storočí sa začalo pravidelne dostávať uctievania aj mladým ľudovým a štátnym hrdinom (napríklad tým, ktorí padli v nejakej vojne a nemal im kto prejavovať synovskú oddanosť). Novým zmyslom rituálov sa stalo uľahčiť mŕtvym cestu do záhrobia. Pietne stretnutia začali byť povoľované aj pre samovrahov a kriminálnikov.

V súčasnosti sú propagované hlavne lacné formy pohrebov, predovšetkým kremácia a pochovávanie bez rakvy alebo do požičanej rakvy. Tradičné honosné pohreby sa udržujú už takmer výlučne len na dedinách. Honosné hostiny a pohrebné sprievody sa taktiež neodporúčajú.

9. PREDSTAVY O POSMRTNOM ŽIVOTE

9.1 Predstavy o posmrtnom živote

Pohrebné zvyky Číňanov poukazujú na silnú vieru v život po smrti, prevtelenie duší a potrebe uctievania predkov živými. Smrťou človek neprestáva hrať úlohu v živote celej rodiny, smrť je len procesom premeny. Tradične Číňania verili, že posmrtný život bude v podstate totožný s tým, ktorý prežívali na Zemi. Mali mať teda rovnaké potreby a rovnako tak aj práva a sociálny status či úrad ako počas svojho predchádzajúceho života. Preto boli mnohí pochovaní s rôznorodými vecami z domácnosti a pozostalí pre nich pálili obetné peniaze a papierové makety vecí. V dávnej minulosti bolo od rodiny a sluhov zomrelého požadované, aby aj oni sami vzápätí spáchali samovraždu. Neskôr, na konci dynastie Zhou, sa od tejto tradície upustilo a do hrobov boli vkladané miesto živých ľudí sochy sluhov či koní s povozmi. Číňania taktiež verili, že existujú spôsoby, ktorými sa dá mŕtvy po smrti oživiť, pokiaľ duša mŕtveho chce a nechá sa privolať. Pokiaľ sa to nepodarí, duša odchádza do záhrobia.

Tradičné čínske predstavy o posmrtnom živote sa neskôr začali miešať s budhisticou náukou a mnohí Číňania začali veriť v posmrtnú reinkarnáciu. Dušu morálneho a dobrého človeka teda po smrti čakalo znovu-prevtelenie. Hriešnikov čaká nepokoj a peklo, kde si musia odpykať svoj trest. Až po odpykaní trestu sa môžu opäť zrodiť. Čo sa týka samotného pekla, to malo podľa tradičných čínskych predstáv viacero poschodí, o treste daného hriešnika na základe skutkov z jeho predošlého života rozhodovali pekelní sudcovia, ktorých bolo desať.

Existovala však ešte aj trochu iná forma viery v to, čo sa po smrti človeka deje. Po smrti človeka sa jeho duše mal okamžite ujať miestny Boh zeme a mal ju priviesť pred miestneho Mestského boha, ktorý mal prehľad o skutkoch, ktoré človek za svojho života vykonal. Ten potom poslal dušu do podsvetia a pred prvého z desiatich sudcov pekla. Súd pred desiatimi magistrátmi pekla však nemusel byť osudom pre každú dušu. Tí, ktorí viedli ukážkový život sa z podsvetia mohli ihneď vymaniť a odísť preč cez zlatý most alebo strieborný most. Zlatý most viedol do Čistej krajiny na západe (*Xīfāng jìngtǔ* 西方淨土), ktorá nebola súčasťou vesmíru a na jej čele stál Buddha Amitabha. Po osobnom stretnutí s ním mohla duša konečne dosiahnuť nirvánu. Strieborný most viedol do neba, ktoré bolo dôležitou súčasťou vesmíru a vládol mu Nefritový cisár. Spolu s ním nebo obývali bohovia a iní nebeskí úradníci. Duša, ktorá si vybrala Strieborný most, mala byť teda znovuzrozená ako boh a mala sa stať dôležitou súčasťou vesmíru.

V určitých prípadoch sa po smrti duch mŕtveho môže zdržať kvôli vlastnej nespokojnosti vo svete živých. Jedná sa o prípady, keď bola na mŕtvom spáchaná nejaká krivda; keď mŕtvy túži po pomste či keď sa jedná o človeka, ktorý spáchal samovraždu alebo mu nemá kto obetovať. Obety v podobe jedla či pálenia obetných peňazí sú teda dôležité z viacerých dôvodov, predovšetkým však preto, aby bola duša mŕtveho spokojná a pokojná. Verilo sa teda, že mŕtvi mali veľkú moc nad každodennými udalosťami smrteľníkov. Nespokojní duchovia predkov mohli na rodinu priviesť chorobu či iné nešťastie.

9.2 Predstavy o duši

Podľa čínskeho ľudového náboženstva sa verí, že má človek dve duše, *hún* 魂 a *pò* 魄, spájané s prvkami yin a yang. Pri smrti sa *hún* a *pò* rozdelia. *Hún* ide do neba alebo do života po smrti, a *pò* sa vráti na zem najskôr sa zdržiava v okolí hrobu a neskôr prebýva v spirituálnej tabulke. Tradičná čínska viera hovorí, že duša oddelená od tela mŕtveho má schopnosť ochraňovať rod, pokiaľ jej pozostalí budú skladať obety. Taktiež je v jej moci zabezpečiť úspech svojej rodiny.

Čínsky koncept duše je ovplyvnený učeniami budhizmu, konfucianizmu a taoizmu. Vo veľkej miere sa verilo, že sa po smrti energie duše vrátia naspäť do vesmíru a spoja sa s celkovou energiou vesmíru, predovšetkým vo forme yinových a yangových síl. Taoisti sa držali viery, že ľudská energia svoju púť pokračuje v podsvetí, na spirituálnych horách či rôznych nebeských miestach. Budhisti zas zastávali vieru v súd a reinkarnáciu.

Použitá literatúra

Galvany, Albert. Death and Ritual Wailing in Early China: Around the Funeral of Lao Dan. *Asia Major* 25, No. 2, 2012, 15–42.
Lowe, H. Y. *The adventures of Wu: the life cycle of a Peking man*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1983.
<https://doi.org/10.1515/9781400855896>

Obuchová, Lubica, ed. *Svět živých a svět mrtvých: soubor studií interdisciplinární pracovní skupiny „Náboženské směry v Asii“*. Praha: Česká orientalistická společnost, 2001.

Sosna, Daniel. Sekundární pohřební aktivity: srovnávací studie. Antropologické sympozium V: sborník příspěvků z „V. antropologického sympozia“ Plzeň, 30. června a 1. července 2006. Ústí nad Labem: Vlasta Králová, 2007, 169–182.

Watson, James L. The Structure of Chinese Funerary Rites. In James L. Watson a Evelyn S. Rawski, eds., *Death Ritual in Late Imperial and Modern China*. Berkeley, CA: University of California Press, 1988.

Zhao, Lucy Xia. Ritual and the life cycle. In Xiaowei Zang (ed.). *Understanding Chinese Society*. Oxford: Routledge, 2011, 24–34.

ROZŠIŘUJÍCÍ ČETBA

Lanling Xiaoxiao Sheng, *Jin Ping Mei* – anotácia

Jin Ping Mei 金瓶梅 je dielo, ktoré vzniklo na konci 16-teho storočia, za dynastie Ming, z pera autora používajúceho pseudonym Lanling Xiaoxiao Sheng 蘭陵笑笑生. Dej knihy je zasadený do prvej polovice 12-teho storočia, ale zachytáva svoju dobu a v nej osud rodiny bohatého lekárnik, Ximen Qinga, so všetkými jeho manželkami, konkubínami, erotickými eskapádami a obchodnými záležitosťami. Dielo je plné popisov každodenného života v rodine, večných hádok medzi početnými ženami lekárnik, vzťahov medzi nimi a pod. Kniha je kritikou voľných mravov a skazenosti. V príbehu vystupuje veľký počet postáv, vidíme ako sa vyvíjajú, sledujeme prekážky, ktorými si musia prejsť a mnohé z nich vidíme umierať. V českom preklade vyšlo doposiaľ 7 zväzkov diela. V šiestom zväzku sa stretávame s pohrebom malého Guan'gea, synčeka Ximen Qinga s Li Ping'er, ktorý umiera následkom šoku po útoku mačkou. Autor popisuje šat, truhlu, obrady a predstavy spojené s úmrtím malého dieťaťa (str. 371–417). V siedmom zväzku nasleduje smrť samotnej Li Ping'er, ktorá sa nedokáže zmieriť so smrťou svojho syna, ochorie z toho a následne zomrie. Po smrti sa začínajú prípravy na pohreb, ženy v dome vyberajú pre zosnulú vhodnú obuv, v ktorej sa bude môcť ukázať pred súdom v podsvetí. Spomínané sú aj zádušné obrady trvajúce 5 týždňov, počas ktorých má telo zosnulej ostať v dome rodiny. K rodine taktiež prichádza špecialista, ktorý vyberie najvhodnejší deň pre pohreb na základe dňa a hodiny narodenia i úmrtia nebohej. Popísané je aj biely smútočný úbor a čapice pre príslušníkov rodiny i služobníctvo. Rodina na pohreb pozýva budhistických mníchov i taoistických kňazov, zachytené je oplakávanie mŕtvej, recitovanie sútier i samotný pohrebný sprievod a obety (str. 109–297). V závere diela umiera aj Ximen Qing a ženy, ktoré na svete zanechal, sa starajú o priebeh jeho pohrebu.

(*Jin Ping Mei aneb Slivoň ve zlaté váze*. Přeložil Oldřich Král. Lásenice: Maxima, 6. svazek 2017, 7. svazek 2018.)

Yuan Mei, *O čom Konfucius nehovoril* – anotácia

O čom Konfucius nehovoril (*Zi bu yu* 子不語) je výbor poviedok s nadprirodzenými motívmi zozbieraných autorom Yuan Mei 袁枚 (1716–1797), ktorý bol čínskym učencom a poetom žijúcim za obdobia dynastie Qing. Zbierka sa prvýkrát objavila v roku 1788. Názov zbierky odkazuje k tomu, čo je samotným obsahom uvedených poviedok: veci z každodenného života bežného ľudu, nadprirodzené udalosti a bytosti,

duchovia, násilie, sex, odplata a korupcia. Dielo je zložené z veľkého počtu krátkych poviedok, mnohé z nich pochádzajú z ústneho rozprávania bežných ľudí, priateľov či príbuzných, ktoré autor zaznamenal. V diele sa objavujú démoni, víly, líšky premenené na ženy. V mnohých z príbehov sa živým ľuďom dejú zvláštne, nadprirodzené veci spôsobené niekým zo záhrobia, alebo sa stretávajú so samotnými démonmi a už zomretými ľuďmi, ktorých za svojho života poznali alebo ktorým ublížili v niektorom zo svojich predchádzajúcich životov. Duchovia a zomrelí sa v poviedkach bežne snažia komunikovať so živými, či už kvôli odplate alebo len tak zo zábavy. Z ich interakcie sa dozvedáme, že nespravodlivý neľudský prístup a bežné ľudské zvyky ako napríklad pokrytectvo nebudú v posmrtnom živote tolerované. Na poviedkach môžeme taktiež sledovať ľudovú vieru v spoločenskú hierarchiu v záhrobí.

Stretávame sa aj so zmienkami o tradičnej čínskej viere v súd, ku ktorému sa po smrti človek dostane a kde sú posudzované hriechy, ktoré za svoj život napáchal. Mnohé z poviedok popisujú, ako sa po smrti duša dostane práve pred takýto súd. Po vynesení rozsudku sa duša môže ešte poslednýkrát vydať navštíviť svoj domov, rozlúčiť sa alebo splatiť svoje účty. Potom už môže duša nerušene začať svoju cestu po záhrobí. (Yuan Mei. *O čem Konfucius nehovořil*. Preložila Lucie Olivová. Praha: Brody, 2012.)

5.1 Rodinná hrobka

Rodinná hrobka pôvodne postavená pri dnes už neexistujúcom rodinnom dome, na ktorú pozostali príslušníci rodu stále nezabúdajú nosiť kvety a iné obetiny. Okrúhly tvar symbolizuje nebesá. Fotografia z okolia mesta Suzhou, provincia Jiangsu, z roku 2017.

Foto: Terézia Hegerová

5.2 Pohrebná procesia

Tradičná dedinská pohrebná procesia, pozostalí členovia rodiny a dedinčania sprevádzajú telo mŕtveho na márach z domu ku hrobu. Rodinná hierarchia a vzťahy sú reprezentované rozdielnym typom či farbami smútočného oblečenia pozostalých. Fotografia pochádzajúca z Číny, vyfotená okolo roku 1905.

Foto: Robert Henry Chandless

5.3 Stánok s obetnými peniazmi na predaj

Stánok, v ktorom sa predávajú obetné peniaze a iné obetiny z papiera, slúžiace k uctievaniu mŕtvych rodinných príslušníkov či božstiev. Takéto stánky sa nachádzajú pri mnohých čínskych chrámoch. Fotografia z mesta Taipei, Taiwan, z roku 2013.

Foto: Terézia Hegerová

5.4. Novodobejšia verzia obetín

Papierové obetiny mohli mať okrem podoby peňazí aj podobu predmetov každodennej potreby. Takýmito obetinami vybavila rodina práve zosnulého príslušníka na posmrtnú cestu tým, že ich rituálne spálila.

Foto: Jorge Láscar

6. DOMÁCÍ BOŽSTVA

Zuzana Russeová

1. POSVÁTNO V TRADIČNÍ ČÍNSKÉ KULTUŘE

Posvátno hrálo roli v tradiční čínské kultuře už od nepaměti. Souznění čínského myšlení a značné dávky pragmatismu vede Číňany k využití veškerých cest a prostředků vedoucích k vytouženému cíli – tedy k harmonickému a spokojenému životu rodiny, potažmo i jednotlivce. K dosažení tohoto cíle je mimo jiné zapotřebí přispění božstev na nebesích i v záhrobí, duší předků i vnitřní substance předmětů, které má každý Číňan denně kolem sebe.

Tradiční čínský světonázor je kombinací nejstarších kosmologických představ, kultu předků, konfuciánství, taoismu, buddhismu i materialismu. Toto vše se po staletí vzájemně mísilo a doplňovalo o další složky, čímž vznikla synkretická víra, označovaná jako „čínské lidové náboženství“.¹

1.1. Náboženství v čínské kultuře

V Číně neexistovalo kodifikované státní náboženství. Běžní Číňané praktikovali zmíněné lidové náboženství, které bylo a je ve společnosti hluboce zakořeněno i přesto, že lidové kultury pod ně spadající nebyly státem přímo podporovány. Náboženský život Číňanů nicméně doplňovaly také tři hlavní náboženské (a filosofické) směry – konfucianismus, taoismus a buddhismus. Ještě před jejich vznikem, např. za dynastie Shang (16. st. př. n. l. – 1064 př. n. l.), existoval kult předků a přesvědčení, že božstva a duchové přímo ovlivňují lidské aktivity a že je možno si je různými obřady a oběťmi naklonit ve svůj prospěch. Komunikace s božstvem byla v kompetenci osoby určené státní mocí. Oficiální, konfuciánský postoj tedy nepopíral existenci božstev a duchů, ale upřednostňoval sílu lidského působení.

1.2. Bohové, duchové a předci

Antropolog Arthur P. Wolf rozdělil nadpřirozené bytosti do tří skupin: bohové (*shen* 神), duchové (*gui* 鬼) a předkové (*zu* 祖), a poukázal na jejich různé funkce. Bohové *shen* jsou pozitivní bytosti, podobně jako ve veřejném životě policisté, kteří dohlížejí na bezpečnost ostatních. Něco podobného platí v rámci rodiny pro předky *zu*. Existují však rozdíly mezi nimi. Zdá se, že k božstvu se lidé obracejí s konkrétní prosbou a tehdy mu předkládají dary, kdežto předkům oběťují pravidelně a předpokládají, že o ně – své potomky – budou průběžně pečovat (více v kapitole o kultu předků). Naopak duchům (též démonům) *gui* jsou přisuzovány negativní vlastnosti a často se přirovnávají k žebračkům nebo lupičům, kteří ostatním chtějí jen uškodit.

1.3 Hierarchie

V čínské kultuře hraje důležitou roli hierarchie. S pevně danou hierarchií se setkáváme nejenom v rodinných či pracovních vztazích, ale právě i v náboženství. Postavení bohů v rámci hierarchie se odráží jak v rituálním protokolu (jak často se obětuje, jaké množství milodarů apod.), tak v titulování bohů. Bůžek *jun* 君 zaujímá dolní příčku pyramidy, bohu *gong* 公 náleží vyšší postavení a bohu *di* 帝 to nejvyšší.

1.4 Panteon

V čínském lidovém náboženství existuje nespočet bohů. Mezi nejuctívanější postavy lidového panteonu² patří např. bůh Guandi 关帝, Nefritový císař Yudi 玉帝 či Osm nesmrtelných (*baxian* 八仙), ale i buddhistická božstva jako bódhisattva Guanyin 观音 nebo Dizang 地藏. Obliba bohů v různých regionech Číny se liší, například u jihočínského pobřeží je silný kult bohyně Mazu 妈祖.

V čínském lidovém náboženství nejsou ničím neobvyklým mytická zvířata, která ale nejsou uctívána jako božstva. Představují určitý šťastný symbol, popřípadě mohou doprovázet či zastupovat samotného boha – např. bůh dlouhého života Shoulao 寿老, v překladu též známý jako Stařec dlouhého věku, je často zobrazován s netopýrem nosícím štěstí (v čínštině je název obou homofonní). Dlouhý život a nesmrtelnost symbolizuje také jelen, opice, želva nebo jestřáb, pokračování rodové linie zase *qilin* 麒麟. Symbolika některých zvířat může být mnohovýznamová – v případě jestřába se jedná o symbol dlouhého života, ale také lidské moudrosti a správných vztahů mezi otcem a synem.

1. Obuchová 2000, 50.

2. BOŽSTVA SPOJENÁ S DOMÁCNOSTÍ

V čínském lidovém náboženství existuje velké množství božstev, které jsou uctívána v rámci domácnosti. Jedná se například o:

2.1 Božstva zabezpečující mír a harmonii v domě

Zaojun 灶君 je bůžek kuchyňských kamen. Jedná se o starobylé a nejdůležitější domácí božstvo, protože po celý rok sleduje dění v domě, na novoroční noc stoupá na Nebe a Nefritového císaře informuje o všech dobrých i špatných skutečích. Toto hlášení má pak bezprostřední vliv na osudy rodiny v následujícím roce, proto je často považován i za boha osudu.

2.2 Božstva zabezpečující porodnost

Songzi niangniang 送子娘娘, „matka přinášející děti“, zbaví ženu neplodnosti a zabrání komplikacím při porodu. Bohyně s obdobnou funkcí je více, např. Guanyin. Za ochránce malých dětí je považovaný lučištník Zhang (Zhang xian 张仙). Bývá vyobrazen, jak míří na nebeského psa, který krade děti a požívá dětské mrtvolky.

2.3 Ochranná božstva

Mezi ochranná božstva řadíme např. dvojici strážců dveří *menshen* 门神, kteří ochraňují domácnost před zlem a naopak pobízejí dobro ke vstupu do domácnosti. Jejich tištěné obrázky se vylepují na Nový rok zvenku na dveře, které vedou do domu.

Dalším ochranným božstvem je *Zhong Kui* 钟馗, který svou ošklivostí zahání duchy a zlé bytosti. Bývá vyobrazen uvnitř místnosti proti vstupním dveřím.

2.4 Bohové majetku

Obrázek „boha majetku“, resp. bohatství (*caishen* 财神) uctívají dodnes snad v každé domácnosti. Nejde o jediného boha, tímto titulem se honosí různé legendární i historické bytosti (např. Guandi), které je někdy nelehké rozlišit.

3. BOŽSTVA SPOJENÁ S KOMUNITOU

Kromě domácích božstev jsou i jiná božstva uctívána v rámci komunity. Jedná se především o bůžka:

3.1 *Tudigong* 土地公

Tudigong je bůžek půdy, který vládne poměrně malému ohraničenému území (např. obci), kde rolníci usilují o jeho přízeň. Stejně jako *zaojun* i bůh půdy informuje Nefritového císaře o všem, co se během roku na jeho území stalo. Další důležitou funkcí tohoto boha je chránit lidi před duchy. Lidé za ním často chodí s každodenními strastmi, kterými se nehodí zatěžovat vyšší božstva.

3.2 *Chenghuang* 城隍

Ve staré Číně mělo každé velké i malé město svého ochránce – městského boha *chenghuanga*. Tito bohové jsou patrony veškerého městského obyvatelstva, kontrolují potulující se zlé duchy, dohlížíjí na bezpečí obyvatel, zabráňují záplavám a suchu a chrání před nemocemi a epidemiemi.

3.3 Ochránci a patroni řemesel

V Číně existují nejrůznější patroni řemesel, jako např. bůh lékařství (*yaowang* 药王), bůh stavebního te-sařství Lu Ban 鲁班, různé bohyně hedvábnictví či bůh chovu dobytka (*zhusheng laoye* 诸生老爷), který se řadí mezi četné bohy zemědělství, uctívané na venkově. Nešlo jen o legendární postavy. V čínském lidovém náboženství se často uctívaly historické osobnosti. Nejčastěji se jednalo o významné úředníky, ale i vojenské velitele. Jejich zbožštění muselo být potvrzeno oficiálně, ze strany státu. Jako příklad můžeme uvést boha chirurgů. Je jím historicky doložený lékař Hua Tuo 华佗 (141–208), který údajně prováděl i složité břišní operace, při nichž používal prášek k otupení bolesti. Rovněž se zabýval akupunkturou a požehováním. Konkurenti ho obvinili z přípravy spiknutí a Hua Tuo skončil na popravišti. Později byl povýšen mezi bohy.²

4. POSVÁTNO V KAŽDODENNÍM ŽIVOTĚ

4.1 Vztah člověka k bohům

Jak již bylo zmíněno, na rozdíl od uctívání předků není uctívání božstev každodenní systematickou záležitostí. Lidé boha uctívali především tehdy, když byli v nesnázích nebo něco potřebovali, a nijak to ne-skrývali. Pouze svědomitě prováděné modlitby splnily očekávání, nedostatečné uctívání či šizení na mi-lodarech mohlo bohy urazit. Avšak ani pravidelné obětiny nezajišťují přízeň božstev. V takovém případě může žadatel bohovi vynadat a vyhledat vhodnějšího.

S nejvyššími božstvy lidového náboženství nelze komunikovat přímo – od toho tu jsou nižší božstva, která těm vyšším doručují zprávy a poselství (např. *zaojun*).

5. SVÁTKY A RITUÁLY

Některým domácím božstvům se obětovalo pravidelně a doma, většinou v konkrétní sváteční dny (např. bůžkovi kamen *zaojun*). Obřady určené bohům se nejčastěji odehrávaly v chrámech, které jim byly zasvě-ceny nebo kde měli oltář.

Podoba rituálu v lidovém náboženství do značné míry napodobovala obřady konfuciánství, taoismu a buddhismu. Předkládané milodary byly nejčastěji pokrmy a alkohol. Vždy se také pálily vonné tyčinky (*shaoxiang* 烧香).

Kromě pravidelných obětín Číňané věřili v důležitost a efekt vyobrazení bohů. Tištěné obrázky bohů, amulety či kaligrafické nápisy v domě se musely pravidelně obměňovat. K tomu z pravidla docházelo na Nový rok, proto se takovým obrázkům říká novoroční (*nianhua* 年画).

Použitá literatura

Day, Clarence Burton. *Chinese Peasant Cults*. Shanghai – Hong Kong – Singapore: Kelly and Walsh, 1940.

Eberhard, Wolfram. *Lexikon čínských symbolů. Obrázková řeč Číny*. Praha: Volvox Globator, 2001.

Guter, Josef. *Bohové a symboly staré Číny: Slovník čínské mytologie*. Praha: Brána, 2005.

Obuchová, Lubica. *Čínské symboly*. Praha: Grada Publishing, 2000.

Wolf, Arthur P. *Gods, Ghosts and Ancestors*. In *Studies of Chinese Society*. Stanford: Stanford University Press 1978, 131–182.

2. Guter 2005, 25.

ROZŠIŘUJÍCÍ ČETBA

Čung Kchuej aneb Vítěz nad ďábly – anotace

Tento román ze 17. století je jeden ze tří dochovaných narativních zpracování osudů Zhong Kuie, známé postavy z čínského folklóru. Zhong Kui bývá tradičně považován za přemožitele zlých duchů a démonů. Děj románu je epizodický, volně propojený postavou Zhong Kuie, bojovníka, který se snaží vymýtit veškeré zlé duchy a demony. Počáteční kapitola obsahuje také informace o tom, jak se Zhong Kui stal lovcem démonů. V jednotlivých kapitolách dochází k setkání Zhong Kuie s démonem a jeho postupnému zničení. Tento román může sloužit nejenom jako seznámení se s mýtickou postavou Zhong Kuie, ale také jako společensko-kritické dílo. Ústřední motiv bojovníka Zhong Kuie totiž ustupuje do pozadí, a vyprávění se soustřeďuje především na jednotlivé ďábly či demony. Tito ďáblové jsou totiž personifikací (po většinou) špatných lidských vlastností.

(*Čung Kchuej aneb Vítěz nad ďábly*. Přel. Pavel Levit. Praha: Brody, 1997.)

Amy Tan, Manželka boha kuchyně – anotace

Manželka boha kuchyně je román od americké spisovatelky čínského původu Amy Tan. Jedná se o její druhý román, prvním je Klub radosti a štěstí.

Román je zasazen do dvou časových linií a jejími hlavními postavami je Pearl Louieová a její matka Winnie. První část stručně shrnuje život a problematický vztah Pearl k matce. Druhá a stěžejní část příběhu se odehrává v 20. až 40. letech v Číně a s humorem líčí život Winnie – ztrátu matky, sňatek s mužem, jenž ji v průběhu manželství týrá, ztrátu dětí, rozvod a následný odchod do Spojených států. Jsou zde nastíněny i tehdejší způsoby a obyčeje obyvatel Číny, avšak hlavní jádro románu spočívá ve vyobrazení čínské rodiny, včetně rodinných vztahů, sňatků, rozvodů, pohřbů a tradic – např. kultu předků.

Napříč románem se objevují také prvky čínského lidového náboženství, jako jsou bůžkové a s nimi spojené svátky a způsob uctívání, a také nejrůznější ochranné amulety. Autorka vyobrazila, jak se Číňané drží lidového náboženství a nejrůznějších tradic, i když jim třeba ani nevěří.

6.1 Bůžek Tudigong s manželkou.

Chongqing, 2019. Foto: Kateřina Mašková

6.2 Pálení papírových obětí v taoistickém chrámu.

Xi'an, 2010.

Foto: Lucie Olivová

6.3 Qilin, bronz, výška 87 cm.

Chrást předků, Foshan, prov. Guangdong, 2017. Bájně zvíře *qilin* 麒麟, které údajně přináší na svět syny.

Foto: Lucie Olivová, 2017.

6.4 Panteon (*zhongshen* 众神)

V pěti vodorovných řadách (odshora) sedí devět buddhů; pod nimi taoistická trojice vládců tří sfér čistoty, v prostřední řadě trůní nejmocnější bůh: Nefritový císař (druhý zprava), tři hodnostáři ve čtvrté řadě vládnou nebesům, zemi a vodě; ve spodní řadě uprostřed stojí mezi různými božstvy Dizang, bódhisattva podsvětí.

Tisk a barvy na papíře, 43 x 39 cm. Čtyřicátá léta 20. století, Peking. Sbírka Jaroslava Bejčka, Galerie Arcimboldo.

7. TRADIČNÍ ČÍNSKÉ SVÁTKY

Nataliya Samoylova

1. ČÍNSKÉ SVÁTKY DLE TRADIČNÍHO ČÍNSKÉHO KALENDÁŘE

Přestože se v Číně od roku 1928 používá gregoriánský kalendář, data oslav tradičních svátků se stále určují dle tradičního kalendáře (*nónglì* 农历, *jiùlì* 旧历, *yīnlì* 阴历). Je to lunisolární kalendář, který počítá roky, měsíce a dny podle astronomických jevů – pohybu Měsíce, ale i Slunce. V tradičním kalendáři dny začínají a končí o půlnoci a měsíce začínají v den novoluní. Roky začínají o druhém (nebo třetím) novoluní po zimním slunovratu. Počátek a konec každého měsíce upravují dvacet čtyři sluneční cykly (*jiéqì* 节气), které dohromady představují celou oběžnou dráhu Země kolem Slunce. Data v moderním gregoriánském kalendáři odpovídající jednotlivým slunečním cyklům se zpravidla nemění a pouze zřídka se liší o jeden nebo dva dny.¹

Většina tradičních čínských svátků vychází na úplněk, konkrétně tedy na 15. a 16. den lunárního měsíce. Jestliže svátek připadá na první den slunečního cyklu, většinou přejímá jeho název (viz 2.3, 2.7). Kalendář se také používá při výběru příznivých dnů pro svatby, pohřby, stěhování nebo zahájení podnikání.

V záznamech z období staré Číny se pro zápis roků používal systém *gānzhī* 干支 neboli “systém 10 nebeských sloupů a 12 pozemských větví”. Dle tohoto systému se název každého roku skládá ze dvou znaků, z nichž první je jedním z deseti nebeských sloupů (甲、乙、丙、丁、戊、己、庚、辛、壬、癸) a druhý jedním z dvanácti pozemských větví (子、丑、寅、卯、辰、巳、午、未、申、酉、戌、亥). Celý cyklus vychází na 60 let. Pozemské větve se často zaměňují s čínským zvěrokruhem. Viz tabulky na konci kapitoly.

2. PŘEHLED HLAVNÍCH TRADIČNÍCH SVÁTKŮ

2.1 Svátky jara (*chūnjié* 春节)

Svátky jara neboli čínský Nový rok je nejvýznamnější z tradičních čínských svátků a slaví se první tři dny prvního lunárního měsíce. Tradice a zvyklosti během oslav se liší podle jednotlivých regionů Číny. Vždy se však začíná v předvečer Nového roku, kdy se ve většině domácností rodina schází u večeře. Na tu jsou podle tradice zváni také členové širší rodiny. Obvykle se podává vepřové, kachna, kuře, dort z lepkavé rýže a sladké pochoutky. Slavnostnímu posezení u stolu předchází důkladný úklid, kterým vyženeme z domu všechnu smůlu, která se v domácnosti usadila v průběhu minulého roku. Naopak v prvních dnech nového roku je úklid přísně zakázaný, jelikož by se při něm mohlo nechtěně štěstí „vymést“ z domu.

Důležitou součástí oslav představují také tradice spojené s jídlem. Ingredience obsažené ve svátečních pokrmech mají jasné opodstatnění a mnohdy symbolizují vytouženou hojnost a štěstí. Rýže zajišťuje harmonii, červené chilli papričky štěstí, knedlíčky symbolizují bohatství a nudle dlouhý život.

2.2 Svátek lampionů (*yuánxiāojié* 元宵节)

Svátek lampionů se odehrává patnáctého dne nového lunárního kalendáře a je posledním dnem oslav Nového roku. Během této první úplňkové noci roku jsou po stovkách rozsvěcovány papírové lampiony a luští se hádanky napsané na papírcích, které jsou na nich připevněné. Tyto hádanky často obsahují motivy štěstí, úspěchu, rodiny a lásky. Někde se lze setkat i s vydlabanými ředkvemi, které tak připomínají halloweenské dýně. Nechybí ani lví tanec a chůze na chůdách. V minulosti byly lampiony často velmi jednoduché a prosté, pouze císař a urozené osoby vlastnili velké a složitě zdobené kusy. Typickými pokrmy konzumovanými v rámci oslav tohoto svátku jsou kuličky vyrobené z lepkavé rýže (*tāngyuán* 汤圆). Mívají sladkou náplň ze sezamu, oříšků, červených fazolek či jujubové pasty. Jejich kulatý tvar a okrouhlost misy, ve které jsou servírovány, mají symbolizovat celistvost rodiny a rodinný kruh.

V současnosti mohou být oslavy obou novoročních svátků velmi hlučné. Zábavní pyrotechniku je totiž možné v Číně volně používat pouze během oslav Nového roku a při výjimečných rodinných událostech,

1. Ji Jing, 2016, nestránkováno.

jako je třeba svatba. Mnozí tak během tohoto večera spotřebují domácí zásoby všelijakých ohňostrojů a rachejtlí. Na další příležitost si totiž budou muset počkat zase celý rok.

2.3 Svátek čistoty a jasu (*qīngmíngjié* 清明节)

Svátek čistoty a jasu je svátkem vzpomínek na zesulé a jejich uctívání a zároveň také oslavou příchodu jara a rozkvétající přírody. Svátek se slaví 5. 4. solárního kalendáře a je druhým nejdůležitějším svátkem v Číně. Můžeme se s ním setkat také pod názvy jako je Svátek uklízení hrobů nebo Den předků.

V Číně, Hongkongu, Makau a na Taiwanu je tento svátek jedním ze státních svátků s odpovídajícím počtem volných dnů. Tradice tohoto svátku se udržuje již od dob dynastie Ming. Je to den, kdy by lidé měli společně trávit čas venku, vychutnat si jarní zeleň a květy a navštívit hroby svých předků. Uklízí a čistí se náhrobky a památníky, přinášejí se obětiny v podobě květin, ovoce, čaje, alkoholu a uvařeného jídla. Pálí se obětní peníze, papírové repliky služebnictva, domů, jídla. Tyto věci totiž podle čínské tradice potřebují k blahobytu na onom světě i duše zemřelých.

Tradičně se během Svátku čistoty a jasu navštěvovaly hroby předků, kde je rodinní příslušníci čistili a obětovali u nich. V současnosti je však v Číně zakázané pohřbívat zesulé do země, a tak je oficiálně jedinou možností zpopelnění. Obzvláště se tak děje ve městech, proto se lidé nechodí poklonit k hrobům, ale na místo, kde je umístěná urna s popelem.

Někteří Číňané ze zámořských komunit nenavštěvují pouze místa odpočinku svých nejbližších, ale vydávají se i do pevninské Číny, aby se poklonili všem předešlým generacím, ze kterých vzešly i jejich rodiny a kultura.

2.4 Svátek dračích člunů (*duānwǔjié* 端午节)

Svátek dračích člunů je tradiční čínský svátek, který se koná pátý den v pátém lunárním měsíci. Kromě Číny se slaví i v jiných částech východní Asie. Tento svátek je známý závody dračích člunů a požíváním rýžových knedlíčků.

Ke svátku se váže legenda, která končí sebevraždou básníka Qu Yuana 屈原 (asi 340–280 př. n. l.). Qu Yuan byl diplomatem a poradcem krále státu Chu 楚 v období Válčících států. Byl znám pro svou moudrost, odvahu, výřečnost a literární nadání. Den, kdy se básník utopil, byl pátým dnem pátého lunárního měsíce. Legenda praví, že když se vesničané, žijící poblíž řeky, o této tragédii dozvěděli, na lodích přispěchali Qu Yuanovi na pomoc. Bylo už ale příliš pozdě. Za pomoci bubnů a gongů se snažili odehnat ryby a krevety v řece, aby se na tělo nebožtíka nevrhly. A tak naplnili bambusové krabičky rýží, aby tak ryby odlákali od těla. Od té doby se tohoto dne, typicky v Číně a některých dalších zemích, vzdává hold básníku Qu Yuanovi a jeho vlasteneckému duchu.

Svátek se dnes proměnil ve Svátek dračích člunů, při kterém se pořádají závody člunů, bubnuje se a požívají se rýžové knedlíčky zabalené do rákosových listů (*zòngzi* 粽子).

2.5 Svátek zamilovaných (*qīxī* 七夕)

Další názvy tohoto tradičního svátku jsou Předvečer sedmého dne nebo Svátek dvojí sedmičky. Slaví se totiž v předvečer sedmého dne sedmého lunárního měsíce už od dob dynastie Han 汉 (206 př. n. l. – 220 n. l.). Svátek vychází z legendy o nešťastné lásce pasáčka buvolů a nebeské tkadlenky. Jednoho dne pasáček potkal krásnou nebeskou tkadlenku, oba se na první pohled zamilovali. Tkadlenka však byla dcerou nebeské bohyně, která odhalila vztah své dcery s prostým člověkem a nakázala tkadlence vrátit se zpět na nebe. Pasáček se s ní snažil znovu setkat, ale ve chvíli, kdy se mu to skoro podařilo, se objevila nebeská královna a vytvořila mezi milenci obrovskou nebeskou řeku (Mléčnou dráhu). Byla však jejich vzájemnou oddanou láskou dojata, a proto jim dovolila setkávat se každý rok sedmého dne sedmého měsíce.²

I když už se tento zvyk dodržuje spíše v odlehlých oblastech Číny, stále se s ním můžeme setkat. Dívky a ženy se večer klaní Měsíci a pod měsíčním svitem předvádějí své dovednosti: výšivky nebo vyřezávané melouny do tvaru exotických květin či zvířat. V dnešních dobách se od těchto zvyků už spíše upouští. Svátek se

2. Zhou Xiaotian 2009, 63–64.

komercializuje a slaví se především tak, že se páry navzájem obdarovávají květinami, čokoládou a jinými dárky. Avšak na venkově lidé obvykle dosud sedí venku a sledují hvězdy na obloze. Čekají na setkání pašáka buvolů a nebeské tkadlenky nad Mléčnou dráhou.

Tak jako k jiným čínským svátkům i k svátku zamilovaných patří tradiční pokrmy. Jedním z nich je smažené tenké pečivo různých tvarů s ovocem (*qiáoguò* 巧果).

2.6 Svátek duchů (*zhōngyuánjié* 中元节)

Sedmý měsíc lunárního kalendáře je v čínské kultuře měsícem, ve kterém se prováděly různé obřady díkuvzdání mrtvým za úrodu v předešlém roce. Věřilo se, že v této době je záhrobí otevřeno a duše přicházejí na svět mezi lidi, proto mnohé matky raději v tyto dny nepouštěly své děti večer ven.³ Vyvrcholením tohoto období je patnáctý den sedmého měsíce, na který připadá Svátek poloviny roku (*zhōngyuánjié* 中元节), někdy též zvaný Den hladových duchů (*guijié* 鬼节). Na ulicích můžeme vidět mnoho lidí, kteří spalují obětní peníze a snaží se usmířit bloudící hladové duchy, aby neškodili jejich rodinám. Také obětují duchům svých předků (viz kapitolu Kult předků).

Číňané v souladu s buddhistickou tradicí věřili, že v tento den duchové navštěvují svět živých a během svátku jsou přítomni mezi lidmi. Při západu slunce se pouštěly po řece lampičky ve tvaru lotosových květů, aby ukázaly cestu duchům, kteří bloudí na zemi.⁴

V 21. století však existuje i jiný způsob, jak obětovat duchům zemřelých, a to skrze Internet. Stačí se pouze na příslušných stránkách zdarma zaregistrovat, postavit si virtuální síň předků a můžete obětovat – pálit vonné tyčinky, darovat květiny, nabídnout duchům jídlo či ovoce nebo zanechat vzkaz.

2.7 Svátek podzimního úplňku (*zhōngqiūjié* 中秋节)

Svátek podzimního úplňku se slaví patnáctého dne osmého lunárního měsíce a vychází z tradice uctívání Měsíce. Jak naznačuje název, bývá uprostřed podzimní sezóny a symbolizuje sklizeň a rodinné setkání.

Popisy svátku se poprvé objevily v Knize zhouských obřadů (*Zhōu lǐ* 周礼) z doby asi před 3000 lety.⁵ Kniha popisuje osmý lunární měsíc jako „polovinu podzimu“. Lidé uctívali Měsíc tak, že nechávali alkohol, ovoce a občerstvení venku před domem, aby tak vyjádřili poděkování za dobrou sklizeň a modlili se za to, aby jim měsíční božstvo přineslo štěstí.

Typickými symboly Svátku podzimu jsou měsíční koláčky (*yuèbing* 月饼) a králík. Měsíční koláčky byly údajně poprvé vyrobeny ve 14. století, kdy si je lidé předávali s tajnou zprávou uvnitř: „Patnáctého dne osmého měsíce pobijeme Mongoly“. Bylo to z iniciativy vůdce povstalců Zhu Yuanzhang *朱元璋*, pozdějšího císaře, který takovým způsobem vyzval Číňany ke svržení mongolských vládců z dynastie Yuan (1279–1368).⁶

„Milostpán králík“ (*tù'eryé* 兔儿爷) je tradiční symbol Svátku podzimního úplňku, protože podle legendy žije na Měsíci. Je bílý, někdy se vyobrazuje s lidským tělem, ale králíčí hlavou. K běžným aktivitám během svátku patří vyvěšování lampionů a dračí tance.

2.8 Svátek dvou devítek (*chóngyángjié* 重阳节)

Svátek se koná devátý den devátého lunárního měsíce. Podle Knihy proměn (*Yijing* 易经) spadají sudá čísla pod prvek *yin* 阴, lichá zase pod *yang* 阳. Číslo 9 je z nich nejsilnější. Proto se devátý den devátého měsíce nazývá „dvojitý yang“ – *chóngyáng* 重阳 a je určen především mužům. Datum svátku *jiujiu* 九九 (devátý den devátého měsíce) zní stejně jako výraz *jiujiu* 久久 (nadlouho, navždy), a tak by účast na tradičním dění v tento den měla přinést dlouhá léta. Přátelé se scházejí, aby se vydali na vyhlídky na kopcích, popíjejí a také obdivují kvetoucí chryzantémy. Ty jsou rovněž symbolem dlouhého života a tohoto svátku, a to již od dob Tří říší, kdy známí čínští básníci popisovali krásu těchto květů, radost z konzumace chryzantémového vína a jiných pochoutek, vyrobených z této rostliny.⁷ Tradiční pochoutkou je tzv. chryzantémový nebo květinový dort (též *chóngyáng gāo* 重阳糕).

V období Svátku dvou devítek lidé projevují zvláštní péči starší generaci a připomínají si zesnulé předky (např. uklízejí hroby). V roce 1989 čínská vláda prohlásila tento svátek čínským Dnem seniorů.

3. Tamtéž, 80.

4. Tamtéž, 78–79.

5. Wei Liming 2005, 91.

6. Tamtéž, 95–96.

7. Zhou Xiaotian 2009, 106–107.

3. NOVÉ SVÁTKY

3.1 Narozeniny

Dříve se narozeniny jedinců nijak zvlášť neslavily; důležité byly jen první a šedesáté narozeniny. Westernizace přinesla do Číny mimo jiné i oslavy narozenin tak, jak je znají lidé na Západě: menší dárky, oslava s rodinou a přáteli. Speciální význam mají narozeniny každých 12 let, tedy v ten rok, který má dle čínského zvěrokruhu stejné znamení, v němž se daný jedinec narodil.

Použitá literatura

Ji Jing. Timekeeping traditional Chinese calendar is set for revival. *Beijing Review* 52, 2016. http://www.bjreview.com/Lifestyle/201612/t20161226_800084086.html (cit. 9. 2. 2019).

Wei, Liming 韦黎明 (ed.). *Zhongguo jieri* 中国节日. Beijing: Wuzhou chuanbo chubanshe, 2005.

Zhou, Xiaotian 周啸天 (ed.). *Zhongguo jieri* 中国节日. Sichuan: Tiandi chubanshe, 2009.

ROZŠIŘUJÍCÍ ČETBA

Dai Sijie, *Balzac a čínská švadlenka* – anotace

Balzac a čínská švadlenka je prvním literárním dílem autora Dai Sijie. Román vypráví o dvojici kamarádů, kteří se během svého pobytu na vesnici, kam byli posláni na „převýchovu“ během Kulturní Revoluce, stanou dobrými přáteli s místní dívkou – švadlenkou. Jednoho dne se jim podařilo ukrást kufr plný klasických západních románů. Dvojice kamarádů se pak rozhodne, že obohatí život švadlenky a představí jí významná literární díla, která se jim dostala do rukou. Tyto romány také slouží jako velká podpora pro ně samotné v těžké době „převýchovy“ na vesnici. Příběh se zabývá především kulturní univerzálností literatury a její schopnosti zachránit člověka v těžké situaci. V románu jsou mimo jiné popsány i tradiční zvyky, například slavnost pouštění lampionů po vodě během svátku duchů. V roce 2002 podle knihy byl natočený film, režisérem se stal sám autor Dai Sijie.

(Taj S'-tie. *Balzac a čínská švadlenka*. Přeložili Jarmila Fialová a Robert Kubánek. Praha: Mladá fronta, 2005.)

Chen Qiufan, *Příliv z odpadků* – anotace

První román současného čínského spisovatele Chen Qiufana 陈楸帆, který předtím publikoval řadu krátkých povídek, vyšel čínsky v roce 2013 pod názvem Huangchao 荒潮. Příběh sci-fi románu se odehrává v blízké budoucnosti v reálném čínském městě, které je však střediskem recyklovaného elektronického odpadu z celého světa. Konflikty mezi místními gangy, investoři ze Spojených států a podhodnocení pracovníci z recyklační stanice – to vše je součástí románu, kde je v centru pozornosti střet mezi minulostí a budoucností, nerovnost mezi chudými a bohatými, rozdíly mezi tradicí a modernizací.

Hned v jedné z prvních kapitol autor mimo jiné zajímavě popisuje přípravy a průběh Svátku duchů. Podrobný popis rituálů má čínskému mládenci, který již mnoho let pracuje v zahraničí, připomenout, že dodržování tradic je pro čínskou společnost nadále velice důležité. Autor poukazuje na to, že technologický pokrok jen nepatrně ovlivnil základní hodnoty a zvyky obyčejných lidí.

(Chen Qiufan. *Waste Tide*. Do angličtiny přeložil Ken Liu. New York: Tor Books, 2019.)

7.1 Dračí tanec

Na prostranství před chrámem secvičuje skupina mužů dračí tanec. Drak je z papíru, upevněný na tyčích. Muži je v běhu střídavě zvedají a tím navozují pohyb draka vzduchem. Snímek z provincie Guangdong.
Foto: Lucie Olivová, 2012

7.2 Lampion

Obří lampión z hedvábí zdobí náměstí v Taibei při oslavách roku králíka.
Foto: Lucie Olivová, 2011

7.3 Červená obálka (*hóng bāo* 红包)

Během Nového roku děti a mládež tradičně dostávají od rodičů peníze ve speciální červené obálce.

Foto: Nataliya Samoylova, 2019

7.4 Rýžové knedlíčky (*zòngzi* 粽子)

Lepká rýže se slanou náplní je zabalená do rákosových listů. Tradiční jídlo během Svátku dračích lodí.

Foto: Nataliya Samoylova, 2019

Tabulka č. 1. Deset nebeských sloupů.

Yang Dřevo 甲	Vyslovuje se jako Jia. Symbolem jsou mohutné stromy.	Yin Dřevo 乙	Vyslovuje se jako Yi. Symbolem jsou tenké vrby.
Yang Oheň 丙	Vyslovuje se jako Bing. Symbolem je sluneční světlo .	Yin Oheň 丁	Vyslovuje se jako Ding. Symbolem je světlo svíčky.
Yang Země 戊	Vyslovuje se jako Wu. Symbolem jsou hory.	Yin Země 己	Vyslovuje se jako Ji. Symbolem je půda na poli.
Yang Kov 庚	Vyslovuje se jako Geng. Symbolem je industriální kov.	Yin Kov 辛	Vyslovuje se jako Xin. Symbolem jsou kovové doplňky.
Yang Voda 壬	Vyslovuje se jako Ren. Symbolem je voda oceánu.	Yin Voda 癸	Vyslovuje se jako Gui. Symbolem jsou kapky deště.

Tabulka č. 2. Dvanáct pozemských větví.

	Větve	Zástupce	Hodiny	Zvířata	Čísla
1	子 <i>zi</i>	voda	23 až 1	krysa	1, 6
2	丑 <i>chou</i>	země	1 až 3	vůl	5, 10
3	寅 <i>yin</i>	dřevo	3 až 5	tygr	3, 8
4	卯 <i>mao</i>	dřevo	5 až 7	králík	3, 8
5	辰 <i>chen</i>	země	7 až 9	drak	5, 10
6	巳 <i>si</i>	ohněň	9 až 11	had	2, 7
7	午 <i>wu</i>	ohněň	11 až 13	kůň	2, 7
8	未 <i>wei</i>	země	13 až 15	ovce	5, 10
9	申 <i>shen</i>	kov	15 až 17	opice	4, 9
10	酉 <i>you</i>	kov	17 až 19	kohout	4, 9
11	戌 <i>xu</i>	země	19 až 21	pes	5, 10
12	亥 <i>hai</i>	voda	21 až 23	prase	1, 6

8. SNAHY O ZMĚNU OSUDU

Pavla Krajcová

1. ÚVOD

Osud je v čínské kultuře vnímán jako daný, určený dobou zrození člověka. Přesto může mít různé podoby naplnění a je možné jej pozitivním způsobem ovlivňovat a vědomě utvářet. Existuje mnoho způsobů, jak ovlivnit běh života, které obvykle vycházejí z lidového náboženství a kosmologických představ. Jsou založené na starověkých představách, ale přesto si vydobily své místo i v dnešní, moderní čínské společnosti. Patří mezi ně čínský horoskop sledující lidskou povahu a budoucnost, různorodé léčitelské a léčebné techniky a *fengshui* 风水 pracující s úpravou prostoru.

2. HOROSKOP

Mezi významné součásti čínské kultury patří čínský horoskop, který má kořeny ve starověku. Ovlivňoval a dodnes ovlivňuje mnoho aspektů života Číňanů.

V rámci čínského horoskopu se čas počítá na základě kombinací dvanácti a deseti abstraktních značek zvaných nebeské kmeny (*tiangan* 天干) a pozemské větve (*dizhi* 地支), které dohromady tvoří šedesátiletý cyklus. Tento systém počítání času byl zaznamenán už na nejstarších písemných památkách, věštebných nápisech na želvích krunýřích a lopatkových kostech hovězího dobytka.

Horoskop každého člověka sestává z osmi znaků (*bazi* 八字), které bývají označovány jako čtyři pilíře budoucnosti. Jedná se o hodinu, den, měsíc a rok narození. Osm znaků zaznamenávajících zrození člověka je vždy ovlivněno kosmickým časem znázorněným různými kombinacemi nebeských větví a pozemských kmenů. Pokud jsou v daném okamžiku kombinace nebeských větví a pozemských kmenů v souladu s osmi znaky jedince, má dotyčný člověk štěstí. Nesoulad naopak přináší smůlu.

Osud člověka, ač daný časem jeho zrození, se může naplňovat různými způsoby, konkrétní realizace osudu proto má své vlastní označení *yun* 运. Číňané se snaží s horoskopem a *yun* dále pracovat a pomocí magické manipulace *kaiyun* 开运, tedy rozvedením osudu, a tak uvést osobní znaky do co největšího souladu s nebeskými větvemi a pozemskými kmeny. Tímto způsobem vylepšují neblahé aspekty života či průběh jinak nepříznivého období.

Metod *kaiyun* je nespočet. Patří mezi ně prosté spojení se zemí skrze chození venku bos a dupání, cestování, či uspořádání prostoru pomocí metod *fengshui* 风水, při němž dochází k lepšímu toku energie proudící v okolí. Mnoho metod však pracuje s pěti prvky (*wuxing* 五行): kovem, vodou, dřevem, ohněm a zemí. Horoskop informuje člověka o tom, v jaké zastoupení a poměru se u něj tyto prvky nacházejí. Podstatné je mezi nimi vytvořit rovnováhu. Chybějící prvky je možné doplňovat například nošením barvy odpovídající danému prvku, přítomností čísla odpovídajícímu danému prvku v životě člověka (např. v telefonním čísle, v čísle bytu, aj.) a dalšími rozličnými způsoby (člověk s nedostatkem ohně jej může doplňovat skrze aromaterapii, jedinec postrádající prvek země skrze nošení krystalů apod.)

Stanovení horoskopu je považováno za důležité již u malých dětí, především u synů, protože poskytuje informace o povaze člověka, příznivých životních okolnostech, životních překážkách, šťastných a smolných obdobích i o vztazích. Díky těmto informacím je možné přijít na způsob, jak život dítěte vylepšit.

Mezi jednu z magických manipulací proto patří výběr jména založeného na teorii pěti prvků. Nerovnováha v jednotlivých prvcích se může vyřešit výběrem jména, které v zápisu obsahuje znak odpovídající danému prvku. Prvek je tímto způsobem doplněn do života dítěte.

Horoskop má vliv také na mnoho dalších životních oblastí. Lidé podle něj např. vybírají data vhodná ke konání obřadů a významných událostí, jakými jsou svatba, pohřeb, či stavba domu.

Kromě osmi znaků je důležitým aspektem horoskopu zvěrokruh. K systému pozemských větví je přiřazeno dvanáct zvířat, které za sebou následují v tomto pořadí: krysa, buvol, tygr, králík, drak, had, kuň,

ovce, opice, kohout, pes a prase. Zvířata se střídají ve dvanáctiletém cyklu, v němž jeden rok lunárního kalendáře náleží jednomu ze zvířat. Člověk narozený v roce určitého zvířete je údajně ovlivněn jeho charakteristikou a vykazuje určité povahové rysy.

Zvěrokruh má vliv i na vztahy lidí. Číňané si s jeho pomocí vybírají vhodného partnera. Podle zvěrokruhu je mezi znameními odlišná kompatibilita, proto není vhodné, aby lidé vytvářeli partnerské vztahy nahodile. Ke každému znamení je proto uveden výčet souznějících i nesouznějících znamení. Mezi partnery, kteří se obecně těší dobré charakteristice, patří např. jedinci narození v roce prasete, protože jsou údajně podporující, sdílní, mírní, láskyplní a oddaní. Raději zůstávají doma a těší se z rodinného prostředí, než aby chodili ven.

Velký vliv má horoskop i na dobu početí a porodnost. Přestože každé zvíře má své kladné i záporné vlastnosti, Číňané považují některá znamení za výrazně lepší než jiná. Nejoblíbenějším znamením je drak. Jedná se o jediné mytologické zvíře ve zvěrokruhu a věří se, že je symbolem štěstí a vitality a že dítě narozené v tomto roce přinese štěstí celé rodině. Ačkoliv jsou tyto děti podle horoskopu často domýšlivé a prchlivé, do vínku dostávají rovněž intelekt, energii, vášeň, ambice, odvahu a moc.

Mezi jedno z výrazně zavrhaných znamení naopak patří tygr. Taiwanci věří, že tygři mají tendenci zpochybňovat autority, a tak působit problémy sobě, svým blízkým a svému okolí, proto se chtějí vyhnout zrození dítěte v roce tygra.

3. LÉČITELSTVÍ

Stejně jako v jiných kulturách na světě existovali v čínské společnosti jedinci, kteří údajně měli schopnost komunikovat s nadpřirozenými silami. Jednalo se o šamany, čínsky obecně zvané *wu* 巫, jejichž působení bylo zaznamenáno již za dynastie Shang (17. až 11. století před naším letopočtem) na věštebných kostech.

Roli šamana mohl zastávat muž i žena. Jelikož se věřilo, že šaman dokáže ovládat duchy a cestovat do jiných světů, byl váženým členem společnosti a vykonával mnoho úkolů. Patřila mezi ně předpověď budoucnosti, komunikace se zemřelými, přivolání dobrého počasí, řešení rozepří, vybírání dat důležitých událostí či léčení.

Šaman může být považován za starověkého lékaře. K léčení obvykle využíval, stejně jako k výkonu jiných činností, rituál prováděný za zvuku bubnu, při němž byl uveden do transu. Běžně se věřilo, že nemoc vyvolává posednutí démonem, léčba proto měla formu exorcismu, při němž měl být z nemocného zlý duch vyhnán.

Šamanismus s příchodem moderní doby nevymizel. Šamani jsou proto stále přítomni v čínské společnosti a své techniky praktikují ve vesnicích i městech. Lidé je vyhledávají zvláště v situacích, kdy u nich selhávají konvenční metody léčby. Oblastmi, kde je šamanismus zvláště živý, jsou například Vnitřní Mongolsko a Taiwan.

Mezi tradiční způsoby léčby také patří léčení skrze médium (*tongji* 童乩). Zatímco šaman by měl mít přírodní síly do určité míry pod kontrolou, médium je jimi zcela ovládnuto a posednuto duchem (*shen* 神). Také se dostává do stavu transu, ale komunikuje v něm s bohy, aby získalo informace o nemoci a pokyny vedoucí k uzdravení. Pokyny, které uděluje, mohou zahrnovat modlitbu, nabídnutí obětí, nošení talismanů, aj. Jako příčina nemoci jsou médii také běžně označeni zlí duchové, médium se je však obvykle snaží spíše přesvědčit k odchodu skrze obětiny apod. Rozdíl mezi *wu* a *tongji* se díky použití transu stírá, někdy proto nejsou rozlišeni a jsou zahrnuti do stejné kategorie.

Další formy tradiční léčby jsou spjaty s myšlenkami čínské kosmologie, podle níž jsou všechny lidské bytosti, ale také všichni tvorové a věci na světě, tvořeny z energie zvané *qi* 气. Pokud jsou na jejím toku překážky, má to dle Číňanů negativní vliv na život a zdraví člověka.

Blokády v proudění energie *qi* se mohou nacházet mimo lidské tělo v prostoru, v němž se běžně pohybujeme, a způsobit lidem různé druhy nezdaru i nemoci. Věnuje se jim nauka *fengshui*. Její mistři zvaní *fengshui xiansheng* 风水先生 mohou pomoci člověku uspořádat jeho životní prostor tak, aby v něm *qi* volně proudila a podporovala život a zdraví.

Energie *qi* se však nachází i uvnitř lidského těla a i na jejím toku mohou vznikat překážky a tím nemoci. Energii *qi* je také možné posilovat a rozvíjet, díky čemuž existují jedinci s velkým množstvím této energie, kteří ji jsou údajně schopni předávat, nebo s ní manipulovat pouze skrze své vědomí. Skrze toto mentální a energetické působení mají možnost odstraňovat blokády v toku životní energie jiného člověka a uzdravovat ho. Takových jedinců však není mnoho, proto byly vytvořeny různé metody ovlivňující *qi* skrze fyzické působení.

Metodám fyzického ovlivnění proudu *qi* v lidském těle se věnuje tradiční čínská medicína (TČM), která se odlišuje od léčitelských technik, jelikož má vytvořený vlastní diagnostický i léčebný systém. Vychází z předpokladu, že lidské tělo je systém propojený fyzicky skrze krevní oběh, ale také energeticky skrze *qi*, které proudí drahami zvanými meridiány (*jingluo* 经络). Lidské orgány (*zangfu* 脏腑) mají vlastní energetickou dráhu, ale díky propojení na sebe vzájemně působí. Tento způsob léčby je proto nazýván holistickým, jelikož přistupuje k tělu jako jednomu propojenému celku. Metody, které tradiční čínská medicína užívá, jsou fytotherapie, akupunktura, baňkování, akupresura, masáž, cvičení, dieta aj.

4. FENGSHUI

Základy *fengshui* spočívají v čínské kosmologii, podle níž existuje energie *qi*, která stvořila celý vesmír, lidský svět i vše, co se v něm nachází. Dala vzniknout lidem, fauně, flóře i horninám a svět je dále ovlivňován jejím neustálým proudem a působením. Energie *qi* je pro člověka důležitá, protože její hromadění přináší užitek, zatímco přerušování a zablokování jejího toku přináší neblahé následky.

Fengshui (v doslovném překladu vítr, voda) pracuje s jejím prouděním a svůj název získalo díky víře, že vítr a voda unášejí proud životní energie *qi*. Ačkoliv navazuje na podstatně starší představy, jde o poměrně novou nauku, jejíž pravidla byla vytvořena až za dynastie Song (10. až 13. století). Jejím hlavním cílem je hromadit *qi* a zajistit tak člověku štěstí, prosperitu, plodnost i zdraví. Pomocí vhodného zasazení do krajiny se snaží vytvořit obydlí (*zhai* 宅), které vyhovuje živým i mrtvým.

V rámci *fengshui* se klade důraz na mrtvé. Ačkoliv již neexistuje jejich tělesná schránka, panuje přesvědčení, že lidské jednání, odehrávající se ve fyzickém světě, je ovlivňuje. Stav zemřelých se zpětně odráží v míře zdraví, blahobytu či plodnosti žijících lidí. Tento vztah vzájemného působení je vyzdvižen především mezi předky a jejich potomstvem. *Fengshui* se proto snaží vytvořit obydlí vhodné pro živé (*yangzhai* 阳宅), stejně jako ideální příbytek určený mrtvým (*yinzhai* 阴宅). Aby bylo zaručeno vytvoření vhodného obydlí, je obvykle třeba stavbu podříditi různým zásadám, které určí mistr *fengshui*.

Mezi obecné zásady patří, že nesmí docházet ke křížení komponentů, které zastavuje tok energie. Obytný dům, resp. areál, by měl ležet na severojižní ose. Vstup do budovy by se měl nacházet na jihu a doplňovat by ho měla cedulka se jménem majitele směřující k severu. Před obydlím by se měla nacházet řeka či jiná vodní plocha. V pozadí areálu by se měl ideálně nacházet kopec.

Pro hroby platí podobná pravidla. Při jejich výstavbě byla často věnována zvláštní pozornost kopcům, které mohly tvořit komponent v okolí hrobu, nebo mohly být jeho přímou součástí. Hrobky proto mohly být zasazené do svahu, nebo umístěné v podzemí s výše umístěnou nadzemní částí. Způsob výstavby hrobů běžně vycházel z předpokladu, že hrob by měl být podstatně trvalejší než obydlí živých a chráněn před přírodními živly.

Pravidla *fengshui* se vztahovala i na města. Jsou četná a mohou určovat i drobné detaily. Nauku o stavění mohli lidé čerpat z různých příruček. Mezi nejstarší patří technická Lu Banova kniha (*Lu Ban jing* 鲁班经),

kteřá nese jméno po patronu stavebnictví. Nauka *fengshui* je vykládána v různém pojetí, např. podle Tvarové či Kompasové školy.

Profese mistra *fengshui* s příchodem moderní doby nevymizela. Tito mistři jsou dodnes zvaní k účasti na důležitých projektech. Může mezi ně patřit výstavba města, vládních budov, či velkých sídlišť apod.

Na západě se *fengshui* označuje také pod pojmem geomancie, geomancie však v původním významu označovala věštění pomocí hlíny ve starověkém Římě. Tento termín tedy svým významem příliš neodpovídá a je zavádějící, některými odborníky proto není uznáván. Z *fengshui* jako praktiky se v západním pojetí vytrácejí myšlenky koexistence živých a mrtvých a naopak se mu často připisuje environmentální rozměr, který původně postrádalo. Stalo se módní záležitostí, díky čemuž západní trh zaplavil nespočet publikací, které se pod záštitou tohoto pojmu věnují vhodné úpravě interiéru především domácnosti, kanceláří apod.

Použitá literatura

Horoskop

Černá, Zlata a Olga Lomová, ed. *Hledání harmonie: Studie z čínské kultury*. Brno: Masarykova univerzita Brno, 2009.
Buke buzhi de 12 zhong kanyun fangfa 不可不知的12种开运方法. Lingxia wang 灵匣网 [online]. Dostupné z: <http://m.lnka.cn/fengshui/goodluck/4536-100.html>

Cima, Rosie. How the Chinese Zodiac Affects National Birth Rates. Priceconomics [online]. 24.2.2015 Dostupné z: <https://priceconomics.com/how-the-chinese-zodiac-affects-national-birth/>.

Scallan, Niamh. In Chinese astrology, the year of the dragon is the luckiest. The Star [online]. 23.1.2012. Dostupné z: https://www.thestar.com/life/2012/01/23/in_chinese_astrology_the_year_of_the_dragon_is_the_luckiest.html.

Wu, Shelly H. *Chinese Astrology: Exploring the Eastern Zodiac*. Newburyport: Red Wheel/Weiser, 2005.

Léčitelství

Bloomfield, Frena. *The Book of Chinese Beliefs: a Journey into the Chinese Inner World*. New York: Ballantine Books, 1983.

Jordan, David K. *Gods, Ghosts, & Ancestors: Folk Religion in a Taiwanese village*. Berkley: University of California Press, 1972.

Men, Jiuzhang; GUO, Lei. *A General Introduction to Traditional Chinese Medicine*. Boca Raton: CRC Press, 2009.

Myers, John T. *A Chinese Spirit-medium Temple in Kwun Tong: A Preliminary Report*. Hong Kong: Chinese University of Hong Kong, 1974.

Shamanism in China. Facts and details [online]. 6.2015. Dostupné z: <http://factsanddetails.com/china/cat3/sub14/entry-4318.html>.

Swartz, Marc J. and David K. Jordan. *Anthropology: Perspective on Humanity*. New York: John Wiley & Sons, 1976.

Fengshui

Eitel, Ernest J. *What Is Feng-Shui?: The Classic Nineteenth-Century Interpretation*. Chelmsford: Courier Corporation, 2012.

Meyer, Jeffrey F. Fengshui of the Chinese City. *History of Religions*, vol. 18, No. 2, 1978, p. 138-155.

Olivová, Lucie. *Tradiční čínská architektura*. Praha: Dokořán, 2008.

Wang, Fang. *Geo-Architecture and Landscape in China's Geographic and Historic Context: Volume 2 Geo-Architecture Inhabiting the Universe*. Berlin: Springer, 2016.

Literární ukázka

Pu Songling (1640–1715), Tanec duchů

Když v provincii Shandong někdo onemocní, bývá zvykem vyvolat duchy. Pozve se stará šamanka a je uvedena do ženské části domu. Šamanka tluče na kovový buben a přitom tančí tanec duchů.

Tento zvyk se stal velkou módou v hlavním městě. Mladé ženy z lepších rodin provádějí takové seance samy mezi sebou. Do vyzdobeného sálu přinesou masité pokrmy a pálenku a vše rozloží na stůl. Zapálí tolik svíček, že je světlo jako ve dne. Přizvaná šamanka si vykasá sukni a stojíc na jedné noze kýve se do rytmu tance, zatímco ji dvě společnice ze stran podpírají. Vyráží cosi, co není zaříkávání ani píseň, slovům není rozumět, ale jakýsi rytmus a melodii to má. Ostatní tlučou do bubnů, takže v tom hřmotu všechno zaniká, i hlas oné ženy. Náhle vztyčí hlavu, v očích má strnulý výraz, odstrčí své pobočnice, narovná se a vyskočí na sáh vysoko. Ostatní ženy v místnosti se roztřesou hrůzou a mumlají, „Praotec přichází na hostinu!“

V té chvíli svíčky zhasnou a vše zahálí naprostá tma. Tak všechny stojí mlčky ve tmě a nikdo nepronese slovo, a i kdyby, nebylo by slyšet, protože hřmot bubnů pokračuje. Až po několika minutách zvolá šamanka mocným hlasem jména prapředka a jeho choti. Tehdy se znovu zapálí svíčky a ona se s úklonou zeptá, jakou budoucnost vyjeví. Mísy a talíře na stole jsou teď úplně prázdné, vše z nich zmizelo. Ženy však sledují výraz šamančiny tváře, který napoví, zda se předkové hněvají nebo radují. Potom se postupně vypyávají a šamanka každé odpoví. Pokud by mezi nimi byla žena, která tomu všemu nevěří, duch to rozpozná. Ukáže na ni prstem a křičí, „Ty se mi vysmíváš? Nemáš vůči mně úctu? Raději si najdi kalhoty!“

Dotyčná na sebe pohlédne a opravdu, od pasu dolů je nahá. Kalhoty nejspíš najde viset na stromě před domem.

Podobné obřady provazují hlavně ženy z mandžuských korouhví. Radí se s duchy při sebemenších pochybnostech. Neustále k nim přijíždí šamanka v bohatém kostýmu, usazená na dřevěném tygru. V ruce drží kopí a předvádí různé taneční pózy. Vypadá tak bojovně, že ji oslovují jmény válečných bohů: Guandi, Zhang Fei anebo Yuan Tan. Kdyby nějaký uličník nahlížel při obřadu dovnitř, vystrčí šamanka kopí z okna ven a sebere mu čepici, zatímco všechny ženy a dívky dál poskakují po jedné noze jako husy bez klopytnutí či známky únavy.

(Pu Songling 蒲松齡, Tiaoshen 跳神. *Liaozhai zhiyi* 聊齋志異.)

Přeložila Lucie Olivová

Pu Songling (1640–1715), O geomancii

V Yizhou žil úředník jménem Song Junchu. V jeho domě se pěstovala geomancie, dokonce i ženy ve svých komnatách čtly geomantické příručky a byly s to porozumět jejich obsahu. Když zemřel starý pán, oba synové založili vlastní domácnost a každý se jal zjišťovat příznivé okolnosti otcova pohřbu. Jen co zaslechli o dobrém geomantovi, nezvažovali, kolik tisíc mil musejí překonat, a všemožně se snažili jej získat. A tak byly do obou domů zvány stovky geomantů, kteří pak denně vyjížděli do okolí a míjeli se na cestách, jakoby je najaly dva různé rody. Na obou stranách bylo nalezeno příhodné místo, kde – jak se odborně říká – „dříme bůvol“. To mělo potomkům jednoho přinést hodnost knížete, potomkům druhého zaručit postavení prvního ministra. Žádný z bratrů nechtěl ustoupit. Protože byli oba umínění, nejenže se spolu nedohodli, ale oba se pustili do stavby hrobky s ozdobnou balustrádou a barevnými zástavami a nepřestali, dokud nebyla hotova.

Když pak pohřební průvod dospěl na konečné rozcestí, bratři poručili sluhům, aby o tělo zápasili, jenže výsledek zápasu zůstal od rána až do večera nerozhodný. Všichni hosté mezitím odešli, také nosiči přendávali rakev s tělem z ramene na rameno a nakonec už byli tak znavení, že ji neunesli a položili vedle silnice. Jelikož se pohřeb nekonal, povolali bratři dělníky, aby postavili chýši a schovali rakev před větrem a deštěm. Starší bratr dal u silnice postavit příbytek, kam ubytoval hlídače, mladší bratr rovněž. Starší bratr postavil další příbytek, mladší také postavil další a za tři roky tam stála celá vesnice.

Až po letech bratři postupně zemřeli a teprve tehdy se obě švagrové začaly radit seznávše, že dřívější geomantické výklady se k sobě mají jako voda a oheň. Rozjely se na voze po kraji a zvolená místa prohlédly. Obě prohlásily, že nepřinesou štěstí a ve společné režii najaly jiné geomanty, aby určili vhodné místo. Každá nalezená lokalita se musela přesně zakreslit, aby v ženských komnatách mohly být posouzeny její klady a zápory. Denně byly předloženy stovky nákresů, ale pro titěrné nedostatky byly zamítnuty jako chybné. Až po deseti dnech ba více bylo konečně předloženo místo, které švagrové, poté co prostudovaly nákres, přijaly s radostným: „To by šlo!“ Mladší švagrová dodala, že „toto místo v brzké době zajistí rodu vojenský úřad“. A nastojte, tři roky po pohřbu se nejstarší vnuk stal velitelem okresu!

Autor neslýchaných příhod k tomu dodává: Geomant by měl mít vlastní metodu, ale když jí věří zaniceně, stává se fanatikem. Ani umíněnost, ani zápasy, ani rakev odložená u silnice neodpovídají principům synovské lásky. Což se v takové situaci dalo doufat, že pokračující zkoumání terénu zajistí štěstí synů a vnuků? Stojí za zmínku, že ryzí a důstojné řešení nakonec vzešlo z ženských komnat.

(Pu Songling 蒲松齡, Kanyu 勘輿. *Liaozhai zhiyi* 聊齋志異.)

Přeložila Lucie Olivová.

8.1 Převrácený znak štěstí

Znak pro „štěstí“ (*fu* 福) v názvu bistra je převrácený (čínsky *dao* 倒), otočený o 180 stupňů. Fráze „znak štěstí je převrácený“ (*fu dao* 福倒) je ovšem homofonní s frází „štěstí dorazilo, přišlo“ (*fu dao* 福到). Lze očekávat, že takto zapsaný nápis přinese podniku štěstí.

Foto: Lucie Olivová, Praha Nusle, 2013

8.2 Hádání z tváře

Poutač pouliční věstkyně, Kunming 2014.

Foto: Lucie Olivová.

SEZNAM ILUSTRACÍ

- 1.1 Předčítání z novin. Propagační letáček z 50. let 20. století. Sbíрка L. Olivové.
- 1.2 Grafické schéma čtyřgenerační rodiny. Vytvořila Zuzana Shejbalová.
- 2.1 Svatební obřad. Sbíрка Muzea provincie Liaoning. Věrná fotografická reprodukce: Szilas. Dostupné na adrese https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Xu_Yang_-_Marriage.jpg a je licencované pod CC0 1.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/deed.en>
- 2.2 Nevěsta na cestě na svatbu. Foto Ralph G. Gold, zrestaurované a uveřejněné autorem ralph repo na stránce <https://www.flickr.com/photos/34607376@N08/4073567279> Je licencovaná pod CC BY 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by/2.0>
- 2.3 Sňatkový trh. Autor: Jpbowen. 2013. Dostupné na adrese https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Umbrellas_at_marriage_market,_Shanghai.JPG pod licencí CC BY-SA 4.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>
- 2.4 Moderní svatební fotografie. Autor: Caitriana Nicholson. 2011. Dostupné na adrese <https://www.flickr.com/photos/caitriana/6237556016/in/photostream/> pod licencí CC BY-SA 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/deed.en>
- 3.1 Matka s dětmi. Foto: Robert Henry Chandless.
Uveřejněn na stránce [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chinese_family_in_provincial_town,_ca_1905_\(CHANDLESS_215\).jpeg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chinese_family_in_provincial_town,_ca_1905_(CHANDLESS_215).jpeg) Je licencovaná pod CC0 1.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/deed.en>.
- 3.2 Školáci. Tangyue, prov. Anhui 2005. Foto: Lucie Olivová.
- 3.3 Starý rodič s chlapcem. Foto: Kristýna Popová.
- 3.4 Dcery sú tiež potomkovia. Foto: Lucie Olivová.
- 4.1 Domáci oltář předků ve Vietnamu. Foto: Donald Trung.
Licence: CC BY-SA 4.0 <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.en>
- 4.2 Tabulky předků. Jinmen, Taiwan, 2012. Foto: Lucie Olivová.
- 4.3 Portrét předků, 19.století. Autor: neznámý. Věrná fotografická reprodukce: AndreasPraefcke. Dostupné na adrese https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chinese_painting_Ancestors_gallery_19th_century.jpg; licencované pod CC0 1.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/deed.en>
- 5.1 Rodinná hrobka. Okolí Suzhou, provincie Jiangsu, Čína, 2017. Foto: Terézia Hegerová.
- 5.2 Pohrebná procesia. Foto: Robert Henry Chandless. Circa 1905. Uveřejněné na stránce [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chinese_funeral_procession,_ca_1905_\(CHANDLESS_211\).jpeg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chinese_funeral_procession,_ca_1905_(CHANDLESS_211).jpeg). Je licencovaná pod CC BY 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by/2.0>
- 5.3 Stánok s obetnými peniazmi na predaj. Taipei, Taiwan, 2013. Foto: Terézia Hegerová.
- 5.4 Novodobější verzia obetín. Foto: Jorge Láscar, 2008. Uveřejněné autorem Jorge Láscar na stránce <https://www.flickr.com/photos/8721758@N06/4509797900>. Je licencovaná pod CC BY 2.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by/2.0>
- 6.1 Bůžek Tudigong s manželkou. Chongqing, 2019. Foto: Kateřina Mašková.
- 6.2 Pálení papírových obětín *zhima* v taoistickém chrámu. Xi'an, 2010. Foto: Lucie Olivová.
- 6.3 Qilin, Chrám předků, Foshan, 2017. Foto: Lucie Olivová.
- 6.4 Panteon. Lidová grafika. Galerie Arcimboldo.
- 7.1 Dračí tanec. Foto: Lucie Olivová.
- 7.2 Lampion. Foto: Lucie Olivová.
- 7.3 Červená obálka. Foto: Nataliya Samoylova.
- 7.4 Rýžové knedlíčky (*zongzi* 粽子). Foto: Nataliya Samoylova.
- 8.1 Převrácený znak štěstí. Foto: L. Olivová.
- 8.2 Hádání z tváře. Foto: L. Olivová.

RESUMÉ

Knih se soustřeďuje na pospolitost v rámci tradiční čínské rodiny. Postupně vykládá, jak je tato rodina specificky organizována a jaký soubor kolektivně sdílených kulturních kódů a pravidel užívá. Přestože jde o ideální představu rodiny, je třeba ji brát v úvahu jako vzor, ke kterému se skutečné rodiny upínají. V osmi kapitolách se podrobněji zabývá specifickými kulturními a společenskými fenomény, jakými jsou v rámci světa živých rodina, manželství a dítě, v rámci světa mrtvých kult předků, pohřební obřady a představy o posmrtném životě, a konečně na duchovní úrovni lidový náboženský synkretismus, tradiční svátky a snahy o vylepšení osudu. Pro názornost doplňují výklad ilustrace.

SUMMARY

This book focuses on togetherness within a Chinese traditional family. Step by step, the specific structure of this kind of family, and the set of social codes and regulations it uses, unfolds. Although what is being discussed is an ideal image of a family, it has to be taken into account as the model which real families follow. In eight chapters, specific cultural and social phenomena are described, being, in the realm of the living: family, matrimony, and child-rearing; in the realm of the dead: ancestor worship, funeral rites, and visions of afterlife; and finally on the spiritual level, folk religion, traditional festivities, and attempts to change one's destiny. For better understanding, the text is supplemented with pictures.

TRADIČNÍ RODINA V ČÍNĚ

Aneta Dosedlová, Terézia Hegerová, Pavla Krajcová, Kateřina Mašková,
Lucia Mydliarová, Zuzana Russeová, Nataliya Samoylova, Zuzana Shejbalová

Vydala Masarykova univerzita, Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno
1., elektronické vydání, 2019

ISBN 978-80-210-9395-9

<https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-9395-2019>